

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Suriyeli Göçmen Emeginin İstihdama Dahil Olma Sürecinde Sermaye Türlerinin ve Sosyal Ağların Etkisi: İstanbul Örneği

*The Effect of Capital Types and Social Networks on the Labor Force Participation Process of Syrian Migrants: The Case of Istanbul*Nail Gökhan Karabulut,¹ Ferhan Gezici²¹İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, İstanbul²İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul

ÖZ

Bu araştırma, Suriyeli göçmen işgücünün emek piyasasına dahil olma ve istihdam hareketliliği sürecinde sosyal ve beşeri sermayenin etkisini İstanbul örneğinde incelemektedir. Göç süreci başladıktan sonra göçmenler, gittikleri ülkede hayatta kalabilme, çaresizlik, aciliyet gibi nedenlerle aktif ya da yedek işgücünün bir parçası olarak emek piyasasına dahil olmaktadır. Bu süreçte göçmenler yaşadıkları kentin mevcut istihdam sorunları üzerine eklenen yeni bir alan açmaktadır. Bu çalışmada, heterojen grup olarak Suriyeli göçmenlerin istihdamda hareketliliği Bourdieu sosyolojisinin tariflediği sosyal ve beşeri (kültürel) sermaye kavramlarından yararlanılarak ele alınmaktadır. Sosyal ve beşeri sermayenin kullanımı, yeniden oluşumu ve birbirine dönüşümünün emek piyasasına dahil olma ve iş hareketliliğinde etkinliği sorgulanmaktadır. Örnek alan olarak seçilen İstanbul'da, Suriyeli göçmen işgücünün emek piyasasındaki durumunu belirli sektör özelinde ve/veya yerli işgücünün algısı üzerinden inceleyen akademik ilgi son yıllarda artış göstermektedir. Ancak daha ilginç ve bilinmeyen alan olarak Suriyeli göçmenlerin sosyal ve beşeri sermayesine odaklanan, emek piyasasındaki süreci irdeleyen araştırma noktasında boşluk vardır. Araştırmanın literatürdeki bu boşluğa katkı sunması hedeflenmektedir. Derinlemesine mülakata dayalı keşfedici, nitel bir yöntemle ele alınan araştırma kapsamında 35 görüşme gerçekleştirilmiştir. Bulgular, istihdam edilmede sosyal sermayenin bileşeni olarak sosyal ağların rolünün etkili olduğunu ortaya çıkarmıştır. Topluluk bağlarını kullanmalarının ve yeni sosyal ağ-

ABSTRACT

This research examines the impact of social and human capital on the labor market participation and mobility of the Syrian migrants in the case of Istanbul. Immigrants are participated in the labor market as a part of active or reserve labor force for reasons such as survival, desperation and urgency in the migrated country. In this process, they give a new topic added to the existing employment problems of the city where they live. In this study, employment mobility of Syrian immigrants in the labor market as a heterogeneous group is discussed by making use of the capital concepts defined by Bourdieu sociology and the theory of social network. The effectiveness of the use, re-production and transition of social and human capital in labor market and mobility (occupational) has been questioned. In Istanbul, as a study case area, academic interest in examining the situation of the Syrian labor force in the labor market in terms of a specific sector and/or the perception of the domestic labor force has increased recent years. However, there is lack of academic studies which focus on the social and human capital of Syrian immigrants which is more unknown and more interesting area and examines the process in the labor market. The aim of the study is to contribute to this gap in the literature. 35 interviews were conducted within the scope of the research, which was handled with an exploratory, qualitative method based on in-depth interviews. The findings revealed that the role of social networks as a component of social capital is effective for labor participation. It has been observed that the use of existing social ties and the involvement in new social networks provide an advantage

Bu makale, İstanbul Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Doktora Programı'nda sürdürülen tez çalışmasından üretilmiştir.

Geliş tarihi: 31.01.2023 Revizyon tarihi: 20.06.2023
Kabul tarihi: 21.06.2023 Online yayımlanma tarihi: 24.06.2023
İletişim: Nail Gökhan Karabulut
e-posta: nkarabulut@itu.edu.tr

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

lara dahil olmalarının işe erişimde avantaj sağladığı gözlenmiştir. Mekansal olarak yer seçimi ve iş bulma konusunda pozitif bağlantı olsa da ilk işe erişimlerin emeğin ucuz ve güvencesiz olduğu bölgelerde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Niteliğine uygun mesleki hareketlilikte dil becerisi, tecrübe ve eğitim gibi beşeri sermaye bileşenlerine göre farklılaşma gözlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Beşeri sermaye; emek piyasası; sosyal sermaye; Suriyeli göçmen.

Giriş

Göç tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğu ve tarihin her çağının dönemsel ya da kalıcı insan hareketliliğine sahne olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak tarihin başka hiçbir çağında göç hareketleri bugünkü kadar yoğun ve yaygın olmamıştır. Savaşlar, iç çatışmalar, iklim krizi gibi bölgesel ve küresel ölçekte etkileri olan nedenlerden veya daha iyi yaşam koşullarına erişmek gibi ekonomik nedenlerden kaynaklanan uluslararası göç olgusu bu yüzyılın en önemli gündemlerinden biri olmayı sürdürmektedir.

Göçmenler bağlamında kentlerde yaşamak, kent yaşamına, kentin ekonomisine dahil olmak ya da ol(a)mamak, birçok farklı dinamiği, aktörü çok boyutlu düşünerek ele almamızı gerektirmektedir. Göçün nedeni ne olursa olsun her göç süreci en nihayetinde emek göçüne dönüşmektedir. Göç süreci başladıktan sonra göçmenler, gittikleri ülkede hayatta kalabilme, çaresizlik, aciliyet gibi nedenlerle aktif ya da yedek işgücünün bir parçası olarak işgücü piyasasına dahil olmaktadır. Bu süreçte göçmenler yaşadıkları kentin mevcut istihdam sorunları üzerine eklenen yeni bir alan açmaktadır. Öte yandan, göçmen emeğinin küresel olarak artan daha ucuz ve daha güvencesiz emek talebinin odaklandığı alanlardan biri olması, bu alanı araştırılmaya muhtaç önemli bir konu haline getirmektedir.

Bu araştırma, Suriyeli göçmen işgücüne odaklanmakta ve onların Türkiye ve özel olarak İstanbul'daki iş deneyimlerini bir süreç olarak ele almaktadır. Zorunlu göçün mekânsal, ekonomik ve sosyal bakımdan dinamik yapısı her bir göçmenin zamana yayılmış iş tecrübelerini ortaya çıkarmak ve analiz etmekle daha anlaşılır olmaktadır. Göçmenin göç sonrası iş yaşamında belirli bir döneme odaklanmayıp tüm göç sürecini incelemek, araştırmanın kavramsal dayanağını oluşturan sermaye türleri ve sosyal ağların istihdama etkisini analiz etme olanağını artırmaktadır. Göçmen odağından süreci okuduğumuzda, çalışma yaşamını yasal ve yönetsel açıdan izlediği politikalarla belirleyen en güçlü aktör konumundaki devlet, işteki koşulları belirleyen işveren ve emek piyasasında "rakip" olarak yerel işgücü dışsal etmenler; Suriyeli göçmenlerin emek piyasasındaki hareketliliğinde sahip oldukları sermaye türleri (ekonomik, sosyal ve beşeri) ise içsel etmenlerdir. Araştırmanın kapsamını oluşturan içsel etmenleri açacak olursak, Türkiye'deki egemen anlayışın tek bir küme olarak algıladığı Suriyeli göçmenler kendi içlerinde farklı sınıfsal, sosyal ve kültürel statülere sahiptir ve bu durum göçmenler arasında farklı katmanlar oluşturmakta-

in accessing to job. Although there is a positive correlation between spatial location and job finding, it has been determined that access to first job is concentrated in regions where labor is cheap and insecure. A differentiation has been observed in vocational mobility appropriate to its qualifications according to human capital components such as language skills, experience and education.

Keywords: Human capital; labor market; social capital; Syrian migrant.

dır. Bu heterojenlik, onların göç ettikleri ülkede tutunma stratejilerinden, emek piyasasına dahil olmalarına, sosyal ilişkiler içerisinde yer alma taktiklerine kadar uzanan geniş bir duygu, düşünce ve davranış setini belirlemektedir. Ayrıca göç ettikleri yere taşıdıkları "bagaj"ın içinde eşyalardan öte ekonomik, sosyal ve insani birikimlerini de yanlarında götürmektedirler. Bu araştırmada, göçmenlerin içsel koşullarını analiz edebilmek için Bourdieu'nün (1986) ekonomik, sosyal, kültürel sermaye kavramlarından hareket edilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın sorusu, Suriyeli göçmenlerin İstanbul'da emek piyasasına dahil olmasında ve istihdam hareketliliğinde, Bourdieu'nün tanımladığı şekliyle, sosyal ve beşeri sermaye kullanımının etkisini sorgulamaktır. Son yıllarda uluslararası göç bağlamında hedef ülke olan diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de göçmenlerin istihdamı ve emek piyasasındaki konumlarını araştırmaya dönük ilgi artmıştır. Bu ilgi, göçmen emeğinin çalışma yaşamındaki zorlukları, sektörel bazlı ya da makro ölçekte ülke ekonomisine etkileri, yerel işgücünün algısı gibi başlıklarda yoğunlaşmaktadır. Buna karşın, göçmenlerin sahip oldukları sermaye türleri ve Suriyeli göçmen davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen sınırlı sayıda araştırma vardır (Geleçki ve Meçik, 2021; Atasü-Topçuoğlu, 2019). Geleçki ve Meçik (2021) Suriyeli göçmenlerin göçe karar verme ve sosyal uyumu konusunda sosyal sermayeden ne ölçüde yararlandığını İstanbul ve İzmir örnek alanında incelemiştir. Atasü-Topçuoğlu (2019) ise, Suriyeli göçmen girişimcilerin iş kurma deneyimlerinde sermaye türlerini kullanmalarını İstanbul, Gaziantep ve Hatay örneğinde araştırmıştır. Ancak, sosyal ve beşeri sermayenin Suriyeli göçmen istihdamındaki rolünün birlikte ele alındığı, sermaye türleri arasındaki geçişlerin sorgulandığı araştırma konusunda literatürde boşluk bulunmaktadır. Bu araştırma literatürdeki bu boşluğa katkı sunmayı hedeflemektedir.

Sürecin başladığı 2011 yılındaki Suriye iç savaşı nedeniyle 6,7 milyon insan ülke içinde ve 6,6 milyon insan başta komşu ülkeler olmak üzere sınırları aşarak zorunlu göçe maruz kalmıştır (www.unhcr.org; Ocak, 2022). Son 10 yıldır dünyadaki en kitlesel bu göç hareketinden etkilenen Türkiye sürecin başlangıcında "açık kapı" politikası uygulamıştır. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (GİB)'nin 2023 yılı verilerine göre "Geçici Koruma" kapsamında Türkiye'de ikamet eden kayıtlı Suriyeli sayısı 3,5 milyondur (www.goc.gov.tr, 2023). Resmi kaydı yapılmayanlar, Suriye'ye geri gönderilip "güvenli bölgelere" yerleştirilenler (İçişleri Bakanlığı'na göre 526 bin 932 geçici korumadaki birey geri döndü), Türkiye'de kalmayıp diğer ülkelere geçenlerle birlikte düşünüldüğünde ülkeye resmi rakamın çok

daha üzerinde Suriyeli göçmenin giriş yaptığı söylenebilir. Ayrıca, Türkiye’de yaşayan göçmenler sadece Suriye uyruklu değil, Afganistan, Irak, İran, Rusya, Türkmenistan, Azerbaycan uyruklu başta olmak üzere 1,3 milyondan fazla ikamet izinli göçmenin bulunduğu bilinmektedir (www.goc.gov.tr; Ocak, 2023).

“Açık kapı” politikası ve “misafirlik” söylemi ile kamplarda yaşamaya başlayan Suriyeli göçmenler, 2013 yılından itibaren ağırlıklı olarak kentlerde yaşamaya başlamıştır. GİB (2023) verisine göre, günümüzde toplam göçmen nüfusun yaklaşık %1’ine tekabül eden sadece 47 bin kişi geçici barınma merkezlerinde yaşamaktadır. 2014 yılı sonunda “misafir” olmanın ötesinde, yasal düzenleme ile “geçici koruma statüsü” almışlardır. Suriyeli göçmenlerin yaşamlarını sürdürebilmek için çalışma yaşamına “resmi” olarak girebilmeleri ise, 2016 yılında çıkarılan 6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu ve “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile sağlanmıştır (www.mevzuat.gov.tr, 2016). Aynı yıl içerisinde, sınırlı düzenlemeler getirilerek, seçilmiş göçmenlerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı almasının da yolu açılmıştır. Son olarak, 2016 yılındaki AB-Türkiye Mutabakatı ile birlikte Türkiye’deki Suriyeliler meselesine geniş bir “kalicılık” (uyum) çerçevesinden bakılmaya başlanmıştır (Üstübcü, İçduygu ve Karadağ, 2021).

İstihdam konusunda asıl aktörlerden İŞKUR’un Suriyeli göçmenler için doğrudan değil mesleki eğitim ve programlar ile dolaylı olarak etkisi söz konusudur. İŞKUR, 2020 yılında hayata geçen Kayıtlı İstihdama Geçiş Programı (KİGEP) kapsamında işletmelerin istihdam ettiği her Suriyeli çalışan için sigorta primi ve çalışma izni ödemelerine teşvik vermeye başlamıştır. Mevcut uygulamalar ve göçmenlerin Türkiye’de çalışma hayatına dahil olmasını düzenleyen kanun ve yönetmelikler mevzuat açısından eksikliği gidermiş ve kısmen formel hale getirmiş olsa da reel durumda ciddi sorunlar yaşanmaya devam etmektedir. Bu sorunların başında kayıt dışı çalışma gelmektedir. Sonuncusu 2021 yılı için yayınlanan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇŞGB) Çalışma İzinleri İstatistikleri yıllık raporuna göre, 2011–2021 yılları arasında çalışma izni verilen 925 bin 335 kişiden 294 bin 170’i Suriye uyrukludur (www.csgeb.gov.tr, 2021). Bakanlığın raporunda, 2021 yılında 91 bin 500 geçici koruma altındaki ve ikamet izinli Suriyeli göçmene çalışma izni verildiği belirtilmektedir. Bu sayılar işgücüne dahil olabilecek nüfus düşünüldüğünde yüksek oranda Suriyeli göçmenin kayıt dışı çalıştığı anlamına gelmektedir.¹

Belanger ve Saraçoğlu (2018) geçici koruma rejiminin hüküm ve koşulları ile devletin kayıt dışı sektörde mülteci emeğinin kullanımına yönelik müsamaha gösteren tutumunu, devlet ile sermaye arasında kurulan bir bağ olarak açıklamaktadır. Bu noktada Türkiye’deki mevcut durumda devletin Suriyeli mülteciler konusundaki politikalarında, işverenin düşük

ücretlerle işgücü maliyetini düşürme çıkarının ve çalışmak “zorunda” olan göçmen emeğinin uzlaşma içerisinde olduğu “sessiz mutabakat” söz konusudur.

Türkiye’deki Suriyeli göçmen emeğini inceleyen akademik çalışmalar içinde; makro ölçekte Suriyeli göçmenlerin Türkiye ekonomisi ve işgücü piyasasındaki etkilerini ücretler ve işgücüne katılım üzerinden araştıran çalışmalar birbirinden farklı sonuçlar elde etmişlerdir. Del Carpio vd. (2015) Suriyeli göçmenlerin ücretler üzerinde formel sektörlerde pozitif etkide bulunduğunu, enformel sektörlerde ise Türkiyeliler işçiler aleyhine ücretlerin düştüğünü tespit etmiştir. Ceritoğlu vd. (2017) ise ücretlerde belirgin bir değişikliğin olmadığını belirtmekle birlikte, Suriyeli göçmenlerin işgücüne katılımının temel etkisini kadın işçilerin ve düşük nitelikli erkek işçilerin piyasanın dışına itilme ihtimali olarak değerlendirmektedir. Suriyeli göçmenlerin, yerel işgücü üzerindeki etkisini araştıran çalışmalara baktığımızda; “yoksulluk” açısından araştıran Azevedo, Yang ve Inan (2016), Türkiye vatandaşlarının yoksulluk oranlarında artan yabancı hane nüfusu ile birlikte negatif etki görülmediğini belirtmektedir. Koç, Görücü ve Akbıyık (2016) ise, Suriyeli göçmenlerin emek piyasasına dahil olmalarının yerli işçilerde işlerini kaybetme kaygısı yaratacağını ve bunun Suriyeli işçilere karşı hoşnutsuzluğa yol açabileceğini ileri sürmektedir. Daha güncel bir araştırmada Caro (2020), Suriyeli işçilerin ucuz işgücü olarak yerli işçilerin yerini aldığını tespit etmektedir. Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunlukla kayıt dışı işgücüne dahil olmasının Türkiye ekonomisinde yarattığı etkiyi “tüketici fiyatları” üzerinden araştıran çalışmalar da bölgesel ve ulusal ölçekte farklı sonuçlar elde etmiştir. Akgündüz vd. (2015) Suriye sınırındaki illerde gıda ve konut fiyatlarında sınırlı da olsa artış olduğunu tespit ederken, Balkan ve Tümen (2016) ise, araştırmanın yapıldığı dönem itibarıyla, genel tüketici fiyatları seviyesinin yaklaşık %2,5 oranında düştüğünü tespit etmektedir. Kayıt dışı göçmen işçi arzındaki artışın, işgücü maliyeti avantajı yarattığı ve özellikle kayıt dışı emek yoğun sektörlerde fiyatların nispeten düştüğü değerlendirilmektedir. Ancak, Türkiye’de ikamet eden Suriyeliler ile ilgili sınırlı (belirli aralıklarla sadece toplam kayıtlı nüfus kamuoyuyla paylaşılmaktadır) veriye sahip olduğumuzdan makro düzeyde tatmin edici araştırma sonuçlarına ulaşmak rasyonel görünmemektedir. Suriyeli göçmen istihdamını ve işyeri pratiklerini yerli işgücü ile karşılaştırmalı ele alan ve tek bir sektör özelinde inceleyen çalışmalar, örneğin; tarım (Dedeoğlu, 2016), tekstil (Mutlu vd., 2018; Korkmaz, 2017) ve inşaat (Çınar, 2017) sektöründe enformel çalışmanın yoğun biçimde görüldüğü, işe erişimin görece kolay olduğu ve işveren açısından maliyeti düşürdüğü için Suriyeli işçilere olan talebin arttığını ve yerli işgücünün yerini almaya başladığını ortaya koymaktadır. Tüm bu yukarıdaki verileri alt alta koyduğumuzda ve göçmen emeğini araştıran literatüre baktığımızda iş deneyimlerinin genellikle enformel, güvencesiz ve belirsiz ol-

¹ Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nün 2017 yılındaki Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine dayanarak hazırladığı Türkiye İşgücü Piyasasında Suriyeliler (2020) başlıklı raporda, çalışma çağındaki 2 milyon Suriyeli göçmenin 930 bin kadari işgücüne katılmaktadır. Aynı raporda, Suriyeli çalışanların %97’den fazlasının kayıt dışı olduğu tahmin edilmektedir (www.ilo.org, 2020).

duğu açıktır. Suriyeli göçmenlerin istihdam edildikleri iş kolları, yerli işgücünün yerine getirmekten kaçındığı ve 3-D olarak kısaltılan 'pis' (dirty), 'tehlikeli' (dangerous), 'küçük düşürücü' (demeaning) olarak tarif edilmektedir (Kaygısız, 2017).

Bourdieu'nun tariflediği sermaye türlerinden sosyal sermaye kavramı, uluslararası göç hareketlerini açıklamaya çalışan ve bu araştırmanın kuramsal dayanaklarından ikincisini oluşturan, "göçmen ağları kuramıyla" örtüşmektedir. Ancak buradaki önemli nokta, göçmen sosyal ağlarının etkin biçimde kullanıldığında sosyal sermayeye dönüşebilmesidir. Bu çalışmada sosyal sermayenin bir bileşeni olarak göçmen sosyal ağlarının rolü göç edilen yerde emek piyasasına dahil olma açısından irdelenmektedir. Emeğiyle hayatını idame ettiren tüm bireyler için, niteliğine uygun, güvenceli, sürekli, maddi ve manevi olarak tatmin edici biçimde bir işe sahip ol(a)mamak bir sorundur. Ancak, barınma, sağlık, eğitim konularında olduğu gibi istihdam alanında da Suriyelilerin yerli yoksul kesim ile benzer sorunlar yaşadığı çıkarımında bulunsak da mülteci statüsü ve genel yabancı konumu itibarıyla çok daha farklı sorunlarla yüzleştiklerinin altını çizmek gerekmektedir. Yerinden edilmenin getirdiği yoksullaşma ile birlikte, maddi kaynaklardan yoksun olmanın yanı sıra sahip olunan kültürel sermayenin ve sosyal bağların da etkilendiği bir süreci yaşamaktadırlar. Bu sorunu aşmak için göçmenlerin hangi sermaye türlerini harekete geçirebildiklerini ve ayırt edici özellikler varsa (yaş, cinsiyet, etnisite, aidiyet, nitelik vd.) neler olduğunu ortaya çıkarmak araştırmanın hedeflerindedir. Bu bağlamda bir sonraki bölümde konu ile ilgili kavramsal çerçeve ve ilgili literatür verildikten sonra saha çalışmasından elde edilen bulgular sunulacak tartışılmaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Uluslararası göçü anlamaya ve açıklamaya çalışan çeşitli teoriler ele aldıkları analiz birimlerinin farklılaşması, uluslararası göçmen tipolojilerine farklı kategoriler atfetmesi, zaman-mekan boyutunda farklı yaklaşımlar gibi nedenlerle geniş ve birbirini tamamlayıcı bir literatür sunmaktadır. Uluslararası göçü ekonomik, sosyolojik, sosyo-ekonomik ve coğrafi açılardan açıklayan göç teorileri, göçü başlatan nedenlerle ilgilenmektedir. Ancak göç dinamik bir olgudur ve evrimleştiğçe yeni göçlerin hem aracı hem de sonucu olan yeni koşullar yaratmaktadır (Şenol Sert, 2012). Bu bağlamda, göç süreçlerinin sürekliliği üzerinden olguyu ele alan sosyal ağ (network) teorisi (Taylor, 1986), kurumsal teori (Massey vd., 1993), ulusaşırı toplumsal alanlar teorisi (Faist, 2000) ve kümülatif nedensellik teorisi (Massey vd., 1993) diğer göç teorilerinden farklılaşmaktadır.

Bu çalışmada göçmenlerin sahip olduğu sermaye türlerinin etkisi sorgulandığı için kavramsal olarak sosyal ağ teorisi ile birlikte düşünmek ve ilişki kurmak daha isabetli olacaktır. Bu teori, uluslararası göçün yönünü ve göç akış dinamiklerini açıklamaktadır. Göçün başlama nedenleriyle birlikte, neden başladıktan sonra daha fazla göçün meydana geldiğini "ge-

ri-besleme" etkileriyle birlikte ele almaktadır. Arensberg ve Kimball (1940) ile Massey vd. (1987) göçmen ağlarının olası göçmenlere sağladığı toplumsal destek nedeniyle zaman içerisinde nasıl kendi kendini beslediğini izah etmektedir (Aktaran: Faist, 2003). Ancak bu teori göçmen ağlarının nasıl var olduğunu açıklamaması nedeniyle eleştirilmiştir. Portes vd. (1995), özellikle ABD'de kendi işlerine sahip olan göçmenler konusunda ağ analizi ve iktisat sosyolojisi kavramlarını birleştirerek bu eleştiriye yanıt aramıştır. Ulaştıkları sonuç ise, karşılıklılık ve dayanışma şeklindeki sosyal sermaye ne kadar yüksek olursa, kendi işlerinin sahibi olan göçmenlerin, ekonomiye eklenme başarılarının da o derece yüksek olduğudur (Faist, 2003).

Bourdieu'ya (1986) göre; işlev gördüğü alana bağlı olarak ve söz konusu alan içindeki etkinliği bağlamında sermaye kendisini üç temel görünüşle sunmaktadır. Bunlardan ilki, doğrudan maddi bir karşılığı olan ve mülkiyet hakları biçiminde kurumsallaştırılabilen ekonomik sermayedir. İkincisi, belli imkânlar çerçevesinde ekonomik sermayeye çevrilebilen ve eğitim vasıfları biçiminde kurumsallaşabilen kültürel (beşeri) sermayedir. Sonuncusu ve en önemlisi, toplum içerisindeki bağlantılardan oluşan, belirli şartlar içinde ekonomik sermayeye çevrilebilen ve statü biçiminde kurumsallaşabilen sosyal sermayedir. **Bourdieu**, sermayeyi; "birikmesi zaman alan birikmiş emek" olarak tanımlamaktadır. Bourdieu'ya göre, sermayeyi yalnızca ekonomik olarak düşünmek yetersizdir. Elbette ekonomik değişimler kazanca dönüşmektedir ve bundan dolayı da kişisel çıkarların üzerinden sürdürülmektedir. Ancak hem beşeri sermayeyi hem de sosyal sermayeyi birikmiş emek üretimini simgeleyen varlıklar olarak ele almak gerekmektedir (Field, 2008).

Bir göç araştırmasında bu sermaye türlerinin etkinliğinin incelenmesi bağlamında şüphesiz ekonomik sermaye, kolayca çıkarım yapabileceğimiz üzere göçmenin kendisiyle birlikte transfer edebildiği, doğrudan hayatını ikame aracına veya yatırıma dönüşebilecek maddi karşılıktır. Ekonomik sermayenin bireylerin sosyal statülerinde veya toplumsal yaşamda yarattığı eşitsizlikleri ve istihdam edilmede, kendi işini kurabilmede sağladığı avantajı kabul etmekle birlikte, sosyal ve beşeri sermayenin göçmen istihdamındaki rolünün ortaya çıkarılması daha bilinmeyen ve ilginç bir alan olduğundan kavramsal çerçevede ekonomik sermayenin politik-ekonomik tartışmasına girilmemektedir.

Bourdieu, sosyal bağlantıların sosyal sermayeye dönüşebilmesi için üzerinde zaman ve emek harcanması gerektiğini vurgulamaktadır. İletişim ağındaki tüm üyeler hem maddi hem de sembolik olarak kâra (çıkara) önem vermektedir, ancak kazanımı mümkün kılan "dayanışma"dır. Göçmenler arasında dayanışma ve güven, sosyal sermayenin üretimine olanak veren bir sosyal ağın ortaya çıkışının önkoşulu ve sürekliliğinin garantisidir (Portes ve Sensenbrenner, 1993). Bu durumda devamlılıkları, komşuluk, işyeri hatta akrabalık ilişkileri gibi rastlantı sonucu oluşmuş ilişkileri, kısa veya uzun vadede doğrudan kullanılabilir sosyal ilişkilere dönüştürmeyi hedefleyen "bireysel ya da

kolektif yatırım stratejilerini” gerektirmektedir. Bunların uzun vadede etkili olabilmesi için de kişisel olarak hissedilen uzun süreli yükümlülükleri içermelidir (Bourdieu 1986). Dolayısıyla, sosyal sermaye kullanıma hazır olarak var olmaz, verili değildir.

Emek piyasasında sosyal sermayenin etkilerini inceleyen araştırmalara baktığımızda, aile, akraba kökenli bağlantılar, kişisel iletişim ağları gibi sosyal sermayelerin iş bulmada resmi iş bulma kurumlarına göre daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Korpi, 2001; Zhao, 2002; Aguilera, 2002; Erder, 2015). Sosyal sermaye, göçmenlerin hem göç etmesini hem de emek piyasasına katılımını etkileyen bir ilişkiler ağıdır. Göçmenler, bu ağlar sayesinde gitmek istedikleri yerlerdeki yaşama ve çalışma koşulları hakkında bilgi edinmekte, iş bulmakta ve barınma olanakları sağlamaktadır. Sosyal ağlar göçün devamlılığını sağlarken; göçmenler için gidilen ülkede ekonomik ve sosyal uyumu kolaylaştıran başlıca etkenlerden biridir. Faist (2003)’e göre, sosyal sermayenin göçün devamlılığını sağlaması için belirli koşullar vardır. Bunlardan ilki, öncü göçmenlerin anayurttakilerle toplumsal ve sembolik bağlar kurmak, gidilen ülkede ise yeni bağlantılar inşa etmek görevlerini yerine getirebilmesidir. İkinci önemli koşul, hedef ülkedeki resmi siyasalar ve diğer grupların göçü destekleyip desteklemediğidir. Göç destekleniyorsa, öncü göçmenler ve göçü kolaylaştıran diğer kişiler bu durumdan cesaret alıp, göç ağlarının kurulmasını ve kendi sosyal sermayelerinin kullanılmasını gerçekleştirebilir.

Sosyal ağlar, hükümetlerin sunmadığı ya da göçmenlerin yasal seyahat, oturma ve çalışma iznine sahip olmadıkları için erişemediği hizmetleri sundukları için büyük önem taşımaktadır (Abadan-Unat, 2017). Yeni göç ettikleri ülkenin dili, kültürü, gelenekleri, emek piyasası ve vatandaşlık rejimi hakkında sınırlı bilgiye sahip olan göçmenlerin yeni bağlamda var olma ve bir konum ve sosyal statü edinme çabalarında mensubu oldukları göçmen dayanışma ağları kilit rol oynamaktadır (Portes ve Sensenbrenner, 1993).

Özetle, buradaki mesele göç sonrası mevcut ve yeni kurulan sosyal ilişkilerin, bağlantıların Bourdieu’nun deyişiyle sosyal sermaye haline nasıl geldiği meselesidir. Bourdieu, toplumsal bir gruba aidiyeti ve bu grubun bilgi birikiminden pay almış olmayı sosyal sermaye saymaktadır. Burada sosyal ilişkiler bir kaynaktır ve bir ‘getiri’ sağlamaya yaradıkları zaman sosyal sermaye haline gelirler. Bu bağlamda araştırmada sosyal sermayenin emek piyasasında getirisi: işe erişim, işteki süreklilik/hareketlilik, güvence ve nitelik bakımından analitik çerçeveye oturmaktadır.

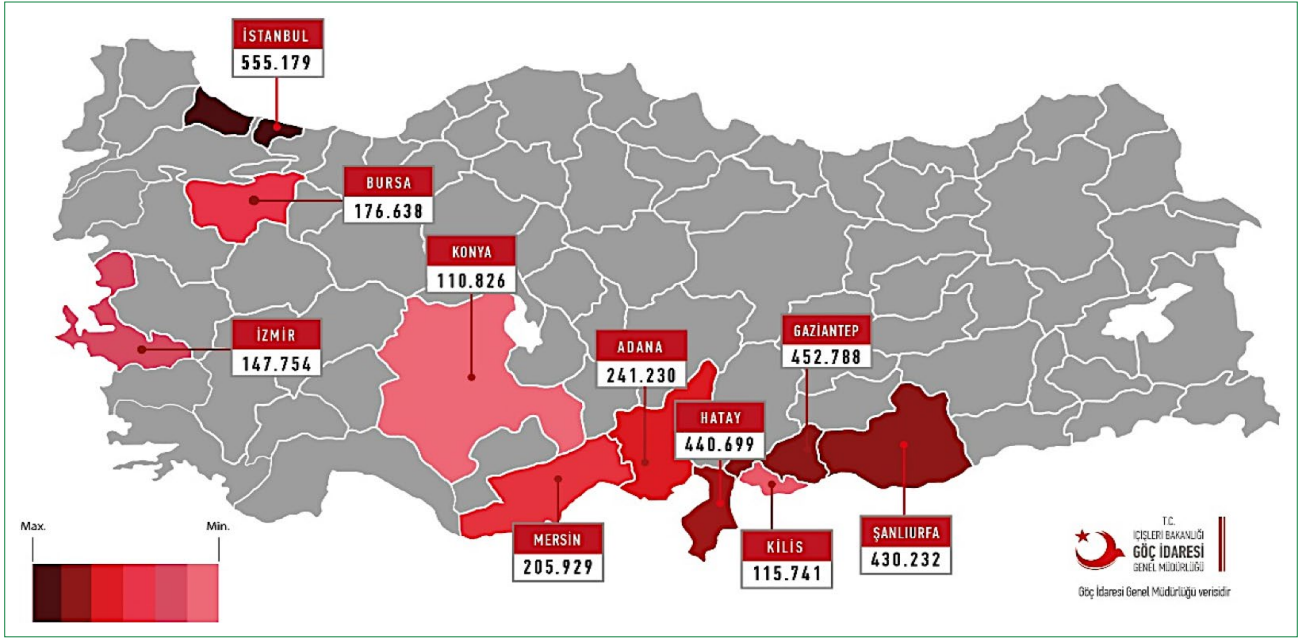
Bu göç araştırmasında Suriyeli göçmenlerin istihdam süreçlerine etki eden diğer içsel faktör olarak ele alınan beşeri (human) sermaye, Bourdieu (1986)’nın kültürel sermaye kavramının daha geniş bir kullanım alanını ifade etmektedir. Bourdieu (1986)’nın kurumsallaşmış kültürel sermaye biçimi, sertifikalar ve diplomalar gibi eğitime dair yeterlilik belgelerini; somutlaşmış kültürel sermaye biçimi ise enformel mesleki

beceriler, dil ve iletişim becerilerini kapsar. Bunlarla beraber bu araştırmada istihdam ile ilişkili olarak yerel ortamdaki bilgilere (iş piyasası ile ilgili kurumsal ve yapısal durum) sahip olabilmek de beşeri sermayenin göstergelerine dahil edilmektedir. Beşeri sermaye kavramının en yaygın referansı eğitilmiş veya nitelikli işgücüdür. Örneğin, Dünya Ekonomik Forumu beşeri (human) sermayeyi "insanların küresel ekonomik sistemde değer yaratmasını sağlayan bilgi ve beceriler" olarak tanımlamaktadır (World Economic Forum, 2017). Ancak bilgi ve becerinin insani kaynaklar olarak işgücü piyasasında değer kazanması, ilgili ortama ve birilerinin bu kaynaklara güvenmesine bağlıdır. Bu noktada Webb (2015)’in araştırması, Avusturya örneğinde sosyal sermaye ve beşeri sermayenin kesiştiği bir alanı işaret etmektedir. Buna göre, nitelikli göçmenlerin nitelikleri ve çalışma tecrübelerine uygun işi sağlamaya yardımcı olan mottunun “ne bildiğin değil, kimi tanıdığın önemlidir” süreci olduğuna değinmektedir. Kanada örneğinde Bauder (2003), istihdamda düzenleyici kurumların yabancı yeterlilik belgelerinin tanınmaması ya da yabancı iş tecrübelerini reddetmesi nedeniyle göçmenlerin niteliğine göre işgücü piyasasına girmesinin zorlaştığını öne sürmektedir. Türkiye örneğinde ise Şenol Sert (2016), Suriyeli göçmenlerin niteliğine uygun işlere erişimde yaşadığı sorunları, akreditasyon, dil dezavantajı, bilgi eksikliği, zayıf sosyal ağlar ve kimlik temelli ayrımcılık olarak tespit etmektedir. Bu araştırmada, yukarıda atfedilen araştırmaların tespitleri teyit edilmekle birlikte, göçmen emeğinin istihdam süreci çok boyutlu olarak yeni tespitlerle Bourdieu’nun sermaye kavramları ve göçmen sosyal ağları kavramının çizdiği çerçeve üzerinden incelenmektedir.

Yöntem

Bu araştırmanın amacı, göçmenlerin İstanbul’daki işgücü piyasasına dahil olmak ve tutunmak için sahip oldukları sermaye türlerinin etkisini sorgulamak olduğundan, derinlemesine görüşmelere dayalı keşfedici nitel yöntem kullanılmıştır. Araştırmada, yaş, cinsiyet, etnik köken, dil, din, nitelik ve sektör ayrımı olmaksızın İstanbul’da istihdam edilen Suriyeli göçmenlere ulaşmak ve iş piyasasındaki deneyimlerini incelemek için yarı-yapılandırılmış açık uçlu sorulara dayalı derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Saha araştırması öncesi Sosyal ve Beşeri Bilimler İnsan Araştırmaları Etik Kurulu onayı alınarak, araştırma soruları etik ilkeler gözetilerek hazırlanmıştır. Hedef grubun hassas, kırılabilir bir grup olması ve dil bariyeri nedeniyle ilk etapta göçmenlerle temas halinde olan sivil toplum kuruluşlarıyla görüşülmüş ve araştırma için bir yol haritası oluşturulmuştur. Bu kapsamda, İstanbul Avrupa Yakası’nda SGDD-ASAM ve Kadın Dayanışma Vakfı (KADAV), Anadolu Yakası’nda Mülteci-Der (Mülteci Derneği) ile yapılan görüşmelerin ardından, bu kuruluşlar aracılığıyla ulaşılan görüşmeler kartopu yöntemiyle ilerlemiş ve örneklem oluşmuştur. Birden fazla girdi noktası seçimiyle örneklemin belirli sosyal grup, yaş, cinsiyet ve coğrafi dağılımda sınırlı kalma riski azaltılmıştır. Görüşmecinin güvenini kazanmak ve hikayesini açık

Şekil 1. Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli nüfusun ilk 10 ile göre dağılımı (Kaynak: GİGM, 2022).

GİGM: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.

ve net olarak ifade etmesi için bazı durumlarda birden fazla görüşme yapılmıştır. Görüşmeler Esenyurt, Arnavutköy, Bağcılar, Küçükçekmece, Başakşehir'de ev ve işyerlerinde, Fatih ve Zeytinburnu'nda sadece iş yerlerinde, Beyoğlu'nda kafelerde, Sultanbeyli'de ise sivil toplum kuruluşu binasında yapılmıştır.

Saha araştırması Kasım 2019'da başlamıştır ancak tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını nedeniyle ara verilmesi gerekmiştir. Çalışmanın sağlıklı ve güvenli bir şekilde yürütülebilmesi için aşılama süreci beklenmiş ve Temmuz 2021 itibarıyla yeniden başlayan görüşmeler yeterli örnekleme ulaşılan kadar devam etmiştir. Bu süre zarfında çevrimiçi buluşma girişimleri, karşılıklı güven eksikliği ve göçmenlerin çevrimiçi buluşmalarını sağlayacak elektronik cihazlara sahip olmamaları veya kullanma kabiliyetleri olmaması nedeniyle sonuçlanmamıştır. Saha görüşmelerinde bir diğer önemli sınırlılık ise dil engeli olmuştur. Arapça-Türkçe çeviri yapabilen tercüman ihtiyacı sivil toplum kuruluşlarının desteği veya görüşülen kişilerin her iki dili de akıcı bir şekilde konuşabilen akraba/arkadaşlarının desteği ile karşılanmıştır. Yeterli düzeyde Türkçe veya İngilizce bilen kişilerle ise aracısız yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

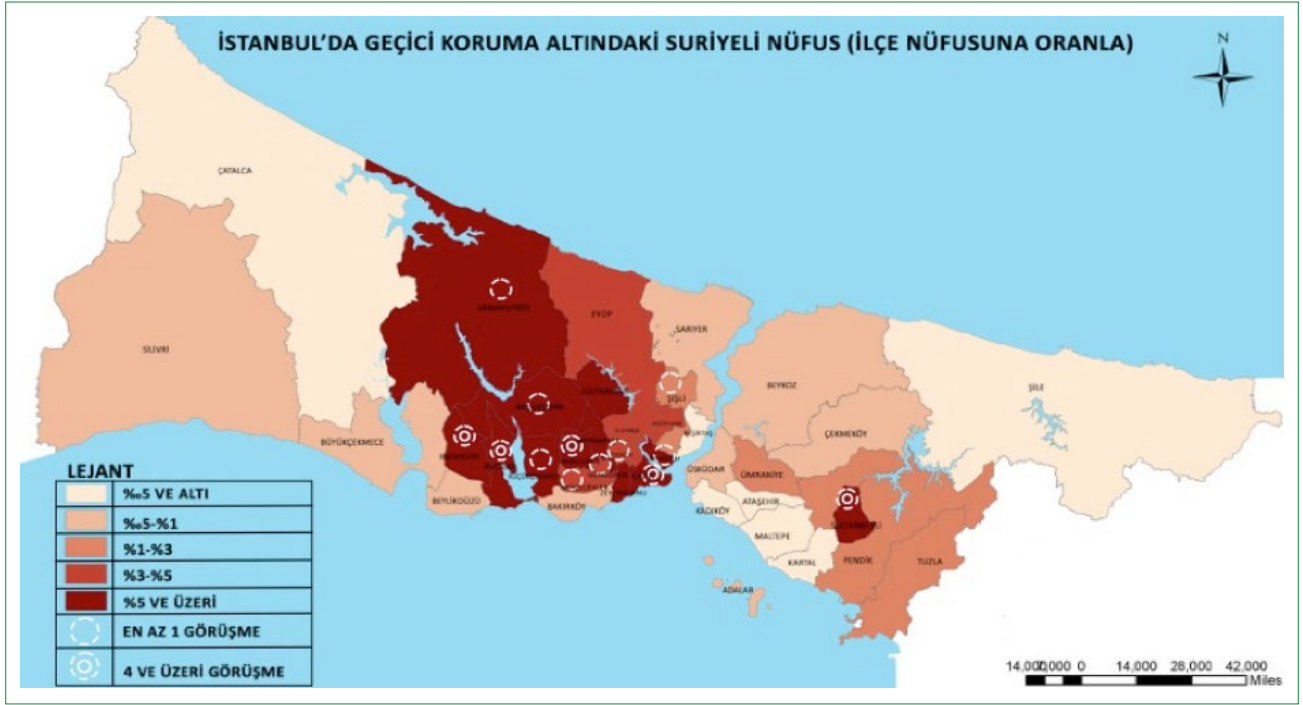
Saha araştırması olarak seçilen İstanbul, Türkiye'de en çok Suriyeli göçmenin yaşadığı şehirdir (Şekil 1). Göç İdaresi Başkanlığı'nın 2023 verilerine göre, Türkiye'de yaşayan 3,5 milyondan fazla Suriyeli göçmenin en az 540 bini (toplam Suriyeli nüfusun %15'i) İstanbul'da yaşamaktadır. Diğer illerde kayıtlı olmalarına rağmen çok sayıda kişinin İstanbul'da yaşadığı da bilinmektedir. Türkiye'nin en büyük ekonomisine ve iş alanı çeşitliliğine sahip metropol kenti olan İstanbul'un göçmenler için de bir cazibe merkezi olması, göçmenlerin sosyal ve eko-

nomik ağlarının ortaya çıkarılması ve incelenmesi açısından daha fazla fırsat sunmaktadır.

Öte yandan, bazı zorunlu göç çalışmalarında saptandığı üzere, çatışma koşullarında yaşadıkları mekanları terk eden göçmenler, sahip oldukları ekonomik, kültürel ve sosyal sermayenin olarak tanıdığı kadar uzağa göç etme eğilimindedir (van Hear, 1998; Kaya, 2009). Bu varsayımın sorgulanması anlamında da İstanbul bulunduğu konum itibarıyla Suriye'den uzak olması nedeniyle tercih nedenidir.

Araştırmayı verilerle desteklemek için belgesel araştırma yöntemi kullanılmış ve Suriyeli göçmenler hakkında kamu kuruluşlarından veri talep edilmiştir. İstanbul İl Göç İdaresi'nden edinilen veriye göre, Arnavutköy, Bağcılar, Sultangazi, Fatih, Başakşehir, Zeytinburnu ve Sultanbeyli göçmenlerin en çok yaşadığı ilçelerdir. Bu anlamda, Suriyeli göçmenlerin İstanbul'da yaşam kalitesi açısından düşük olan ve uygun bir bütçeyle yaşamayı sağlayan şehir merkezindeki ve şehir çeperindeki yoksul mahallelere yerleştikleri görülmektedir. Yapılan görüşmelerin mekânsal dağılımı, Suriyeli göçmenlerin yoğunlaşma alanlarıyla örtüşmektedir (Şekil 2). Ayrıca bu bölgeler sanayinin, merdiven-altı diye tabir edilen enformel imalat atölyelerinin yoğun olarak yer seçtikleri, kümelenedikleri yerlerdir.

İstanbul'un göçmenler için en önemli yaşam duraklarından biri olması ve burada tutunmaya çalışmasının temel nedeni, istihdam olanaklarının diğer illere göre daha yüksek olmasıdır. İstanbul'da Suriyelilerin öncelikli olarak çalıştıkları alanları tekstil, inşaat, imalat, geri dönüşüm (kağıt toplama), kuaförlük ve Suriyelilere eğitim olarak sıralamak mümkündür (Erdoğan,

Şekil 2. İstanbul'da geçici koruma altındaki Suriyeli nüfus yoğunluğu ve görüşme yapılan ilçeler (Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir).

2018). Erdoğan (2017)'in 27 farklı belediyenin yetkilileriyle yaptığı görüşmeler de aynı sektörleri işaret etmektedir. Buna karşın bu araştırmada tek veya bazı sektörlerle odaklanılmamıştır. Bunun nedeni, Suriyeli göçmenlerin homojen bir grup olmadıkları kabulü üzerinden farklı sektörlerde istihdam edilen göçmenleri incelemenin iş hareketliliğinde örutü, istihdamda sosyal ağların kullanımı ve yeniden üretimi ile nitelik ve becerilerin etkisini ortaya çıkarmaya daha fazla imkan tanımasıdır. İstanbul'da işgücü piyasasında sadece çalışan olarak değil girişimci ve işveren konumundaki Suriyeli göçmen grubun da ekonomiye dahil oldukları bilinmektedir. İstanbul Ticaret Odası (İTO)'nın İstanbul Ekonomisinde Suriyeli Girişimciler (2022) raporunda, İstanbul'da 2018–2021 yılları arasında Suriye sermayeli kurulan şirket sayısının 6 bin 176 olduğu belirtilmektedir.² Bu araştırma, işveren Suriyeli grubu odağına almamakla birlikte, katılımcıların iş hareketliliğinde işçi konumundan işveren konumuna geçiş deneyimlerinde sosyal ve beşeri sermayenin etkileri de keşfedilmiştir.

Sermaye oluşum sürecini keşfetmek için görüşmelerin çerçevesini oluşturan sorular: “İşinizi/işlerinizi nasıl buldunuz?”, “Daha önce hangi işlerle geçiminizi sağladınız?”, “Esas mesleğiniz nedir?” sorularıdır. Ayrıca profili temsil etmesi bağlamında yaş, cinsiyet, medeni durum, doğduğu şehir sorulmuştur. Sorular görüşmecinin konuşmasını sağlayacak, görüşmenin akışına uygun olacak biçimde, sıraya uyma gerekliliği olmadan

devam etmiştir. Görüşmecilerin beşeri sermaye bileşenlerini ortaya çıkarmak için eğitim durumu, diplomalar, Suriye'deyken meşgul olduğu işler ve tecrübeler ile dil becerileri sorulmuştur. Sosyal sermaye bileşenlerine dair ise, göç hareketinde varış noktasına ulaşmasından başlayarak geçmişten gelen, mevcut durumda devam eden ve/veya yeni edinilen sosyal bağlantılar, aile, arkadaş, akraba ile ilişki durumu, sivil ve yerel kurumlarla kurduğu bağlar sorulmuştur. Türkiye'ye giriş tarihi ve ilk olarak giriş yapılan il soruları, göç hareketinde tarihsel süreç bakımından zaman ve yer boyutuna dair çıkarım yapmayı hedeflemektedir. Saha araştırması kapsamında 40 yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat yapılmasına rağmen, bazı görüşmelerde görüşmecilerin devam etmek istememesi, alınan cevapların güvenilirliğine dair kuşkuların olması nedeniyle 35 görüşme değerlendirmeye alınmıştır (Şekil 2). Sorulan sorulara ek olarak görüşmeler boyunca katılımlı gözlemler yapılmıştır. Katılımlı gözlemi desteklemek için istihdam sürecinin diğer aktörleri olarak tekstil atölyesi işletmecileri ve sivil toplum kuruluşu çalışanlarıyla da görüşmeler yapılmıştır. Katılımlı profiline baktığımızda 24 erkek, 11 kadın ile görüşülmüştür (Tablo 1). Bu araştırmada kadın istihdamı üzerinde ayrıca detaya girilmemektedir. Ancak, örneklemede kadın görüşmecilerin görece düşük kalmasının nedeni Suriyeli kadın istihdamının erkeklere göre oldukça düşük olmasıdır. Çalışmada katılımcıların iş deneyimleri, bir süreç analizi olarak 3 ana bölümde sunulmaktadır. Birinci bölüm, göçmenin Suri-

² Raporu göre, aynı dönemde diğer yabancıların kurduğu şirket sayısı 14 bin 566 olarak verilmektedir. Suriyeli şirketlerin İstanbul'daki tüm yabancı sermayeli şirketler içinde nicelik olarak yüksek oranda yer kapladığı görülmeye de nitelik bakımından düşük sermayelidir ve yarattığı istihdam da sınırlıdır. Firmaların faaliyet alanlarına baktığımızda başlıca sektörel dağılımda, toptan ve dış ticaret %17, konfeksiyon %10, emlak müşavirliği %10, perakende satış %5, işletme destek hizmetleri %5 ve restoranlar %4'lük hacmi oluşturmaktadır.

Tablo 1. Katılımcı bilgileri*

No	Yaş	Doğum yeri	Eğitim durumu	TR'ye giriş yapılan il	Türkçe bilgisi	Çalışma durumu	Asıl meslek	İşteki konum	İş bulma metodu	Önceki iş deneyimi
1	24	Şam	Üniversite	2013	Osmaniye	Okur-yazar	Tercüman	Hukukçu	Kendi hesabına	Akraba vasıtasıyla, Avukat asistanı, satış kendisine iş teklifi elemanı
2	24	Halep	Üniversite	2014	İstanbul	Okur-yazar	Tercüman	Dil Bilimci	Maaşlı	Uluslararası Konfeksiyon işçisi, STK'da anketör
3	28	Halep	Üniversite	2014	Kilis	Okur-yazar	İş danışmanı	Hukukçu	Kendi hesabına	Konfeksiyon işçisi, garson, aşçı çıracı, anketör, tercüman
4	26	Halep	Yok	2015	İstanbul	Kötü	İşsiz, iş arıyor	Esnaf (bakkal)	-	Konfeksiyon işçisi, inşaat işçisi
5	32	Halep	İlkokul	2011	Kilis	İyi	Tercüman	-	Kendi hesabına	Gönüllü tercümanlık
6	16	Halep	Ortaokul	2014	İstanbul	Okur-yazar	Çalışmıyor	Öğrenci	-	Okul dışı zamanda konfeksiyon işçisi
7	28	Halep	Üniversite	2013	İstanbul	Okur-yazar	Tercüman	Tercüman	Maaşlı	Yerel STK vasıtasıyla, Müşteri Temsilcisi, İş Arama Websitesi
8	35	Afrin	Ortaokul	2012	Kilis	Kötü	Tekstil işçisi	Serbest meslek	Maaşlı	Sosyal medya
9	16	Halep	İlkokul	2012	İstanbul	İyi	Tekstil işçisi	Serbest meslek	Maaşlı	Tekstil işçisi
10	50	Halep	Üniversite	2014	İstanbul	Kötü	İşsiz, iş arıyor	Hukukçu	-	Mahallede gezerek
11	47	Hama	Üniversite	2014	İstanbul	Kötü	İşsiz, iş arıyor	Hukukçu	-	Ev sahibi yardımıyla
12	35	Rakka	Üniversite	2013	Şanlıurfa	Okur-yazar	Emlakçı	Öğretmen	Yevmiye	Ev sahibi yardımıyla
13	30	Halep	Üniversite	2015	Hatay	Okur-yazar	İşsiz, iş arıyor	Öğretmen	-	MEB il Müdürlüğü, UNICEF projesinde
14	33	Halep	Üniversite	2015	Hatay	İyi	Tekstil işçisi	Resim öğretmeni	Maaşlı	arkadaş vasıtasıyla öğretmen, gönüllü öğretmen
15	35	Şam	Üniversite	2015	Mersin	Okur-yazar	Tercüman	Kimya öğretmeni	Kendi hesabına	MEB, Arkadaş
16	34	Telabyad	Üniversite	2014	Şanlıurfa	Okur-yazar	Emlakçı	Öğretmen	Kendi hesabına	MEB, Arkadaş
									kar ortağı	Gönüllü öğretmen, özel öğretmen
										Arkadaş vasıtasıyla
										Ağabeyi, eski iş
										arkadaş vasıtasıyla
										işçisi, tercümanlık, Özel ders, UNICEF projesinde öğretmen

Tablo 1 (devamı). Katılımcı bilgileri*

No	Yaş	Doğum yeri	Eğitim durumu	TR'ye giriş yapılan il	Türkçe bilgisi	Çalışma durumu	Asıl meslek	İşteki konum	İşi bulma metodu	Önceki iş deneyimi
17	34	Halep	İlkokul	İstanbul	Kötü	İşsiz, iş arıyor	Tekstil-Makinacı	-	-	Elektrik tesisatı işçisi, ayakkabı imalatı işçisi
18	27	Halep	Lise	İstanbul	İyi	Mobilya işçisi	Ayakkabıcı	Maaşlı	Arkadaş vasıtasıyla	Garsonluk
19	19	Kobani	Ortaokul	Şanlıurfa	Kötü	Komi	-	Yevmiye (günlük)	Eski patronu vasıtasıyla	Otomobil tamirci çırağı, tarım işçisi
20	24	İdlib	İlkokul	Şanlıurfa	Bilmiyor	Bulaşıkçı	Boya-badana usta	Yevmiye (günlük)	Arkadaş vasıtasıyla	Boya-badana işçisi
21	27	Halep	Ortaokul	İstanbul	İyi	Berber	Berber	Yevmiye	Arkadaş vasıtasıyla	Konfeksiyon işçisi, terzi
22	23	Şam	Lise	İstanbul	İyi	Satış elemanı	-	Yevmiye(haftalık)	sokakta gezerek	çırağı, berber
23	26	Şam	Lise	İstanbul	Okur-yazar	Vale	Ayakkabı imalatı	Yevmiye(günlük)	Sokakta gezerek	Konfeksiyon işçisi
24	31	Halep	Ortaokul	Şanlıurfa	İyi	Bakkal çırağı	Elektrik teknisyeni	Maaşlı	Sokakta gezerek	Terzi çırağı
25	27	Deraa	İlkokul	Adana	Kötü	Telefon teknik servisi	Elektronik teknisyeni	Kar ortağı	eski patronu vasıtasıyla	Telefon teknik servisi
26	42	Hums	Ortaokul	Gaziantep	Bilmiyor	Humus işçisi	Pastracı	Yevmiye (haftalık)	Arkadaş vasıtasıyla	Otel personeli
27	52	Hums	Yok	Gaziantep	Bilmiyor	Humus işçisi	İşletmeci	Yevmiye (haftalık)	Arkadaş vasıtasıyla	Konfeksiyon işçisi
28	28	Şam	Üniversite	İstanbul	Okur-yazar	Eczane personeli	Diş Hekimliği öğrencisi	Maaşlı	Türk kız arkadaş vasıtasıyla	Otomobil kiralama elemanı
29	35	Deraa	Ortaokul	İstanbul	İyi	Telefon alım-satım elemanı	İşletmeci	Maaşlı	Ağabeyi vasıtasıyla	İnşaat işçisi
30	31	Şam	Üniversite	Kayseri	Okur-yazar	Lokantacı	Mobilyacı	Kendi hesabına	Arkadaş, babası vasıtasıyla	Garson, bulaşıkçı, çelik kapı fabrika işçisi, gönüllü sivil toplum işleri
31	18	Halep	İlkokul	Gaziantep	İyi	Çiçek-dekorasyon işçisi	-	Yevmiye(haftalık)	Annesinin arkadaş vasıtasıyla	Otomobil tamircisi, mobilya imalat işçisi, konfeksiyon işçisi
32	31	Rakka	Lise	Şanlıurfa	Kötü	Çiçek-dekorasyon işletmecisi	-	Kendi hesabına	Eski işyerinden ustası vasıtasıyla	Tarım işçisi, çiçek-dekorasyon işçisi
33	20	Halep	Ortaokul	Gaziantep	İyi	Çiçek-dekorasyon işçisi	-	Maaşlı	Ağabeyi vasıtasıyla	Konfeksiyon işçisi (ütücü)

Tablo 1 (devamı). Katılımcı bilgileri*

No	Yaş	Doğum yeri	Eğitim durumu	TR'ye giriş yılı	Giriş yapılan ili	Türkçe bilgisi	Çalışma durumu	Asıl meslek	İşteki konum	İş bulma metodu	Önceki iş deneyimi
34	22	Şam	Lise	2015	İstanbul	İyi	Satış personeli	Tornacı	Maaşlı	Akrabası vasıtasıyla	Kağıt toplayıcı, market elemanı, aşçı çrağı
35	45	Şam	Lise	2011	Mersin	Kötü	Çiçek-dekorasyon işletmecisi	Dekorasyon ustası	Kendi hesabına	Yeteneği sayesinde	Çiçek-dekorasyon işçisi

*Mülakatlardan derlenmiştir. STK: Sivil Toplum Kuruluşu.

ye'deki iş deneyimidir. İlk aşamada göçmenin göçe karar vermeden önce kaynak ülkede geçimini sağladığı mesleği, iş tecrübesi, eğitim durumu gibi çalışma hayatındaki nitelik durumunu tayin eden veriler üzerinden kategori oluşturulmuştur. Niteliğe göre yapılan gruplama sahip olunan ve yeniden kazanılan beşeri sermaye sorgulamasına atlık oluşturmuştur. Birinci bölümde ayrıca Suriye'de sahip olduğu sosyal ağların İstanbul'a taşınıp mesleki bağlantı olarak istihdama etkisi ortaya çıkarılmıştır. Çalışma alanı olan İstanbul'da ilk işe erişim deneyimi ikinci bölümde ele alınmıştır. Ancak katılımcıların Türkiye'ye ilk girdiklerinde yerleştikleri diğer şehirlerdeki deneyimler ara bir katman olmuştur. Bu deneyimler araştırma kapsamı dışında tutulsa da sosyal sermaye oluşturma ve İstanbul'a aktarma bakımından önem arz ettiği için ayrıca değinilmiştir. Üçüncü bölüm emek piyasasında iş hareketliliğidir. Katılımcıların niteliğine uygun işlere, farklı sektörlere geçişi veya tamamen piyasa dışında kalmasında sosyal ve beşeri sermayenin rolü bu bölümde aktarılmıştır.

Bulgular

Suriyeli göçmenlerin İstanbul'da istihdam edilme durumuna, çalışmada işsel faktörler olarak değerlendirilen sosyal ve beşeri sermayeye sahip olmanın ve bu sermayeleri aktif olarak kullanabilmenin güçlü bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak bu argüman heterojen grup olan Suriyeli göçmenlerin istihdam süreçlerinde tek başına belirleyici değildir. Sosyal ve beşeri sermayenin birbirine dönüşebilmesi göçmenin istihdam hareketliliğinde yukarı yönde katkı sağlamaktadır. Sosyal ağlar, ilk işe erişimde kilit bir faktör olurken, güvencesiz ve ucuz emek arzında kalmaya neden olabildiği için kısmen negatif etkisi de vardır. Sermaye türlerinin ve sosyal ağların Suriyeli göçmen istihdam süreçlerindeki etkisi alt bölümlerde detaylı biçimde analiz edilip aktarılmaktadır.

Farklılaşan Suriyeli Göçmen Profilleri ve İstihdam

Cinsiyet, doğum yeri, doğum tarihi gibi doğuştan gelen ve değişmeyen özellikler ile göç varış noktaları ve tarihi göçmen profilini oluşturan özelliklerdir. Katılımcı profilinin istihdamda ayırt edici unsur olarak analizi bu bölümde incelenmektedir.

UN Woman araştırmasına göre, Türkiye'deki Suriyeli kadınların yalnızca %15'i gelir getiren bir işte çalışmaktadır. Suriyeli kadın göçmenlerin işgücü piyasasına dahil olmada erkek göçmenlere göre dezavantajlı durumda olmasının birçok nedeni vardır. Kadınlar, hanenin geçimini sağlamak için geleneksel rollerin dışına çıkarak ücretli bir işe girdiklerinde, "sosyal çevre baskısı", "aile onuru" ve "toplumsal değerlerin sarsılacağı" korkusu sorun oluşturmaktadır (Körükmez, Danış ve Karakılıç, 2022). Sivil toplum kuruluşunda çalışan bir görüşmeci durumu şöyle ifade etmiştir:

"...Yine fabrikalardan gelen taleplerde sadece genç ve tam zamanlı çalışacak kadın işçiler isteniyor, orta yaşlı veya yarı zamanlı çalışmak isteyenler eleniyor. Çalışma saatleri tekstilde günlük 9-10 saatten faz-

la, siparişe çalışıldığı için sipariş bitene kadar mesai sürebiliyor. Özellikle çocuğu olan kadınlar bu nedenle çalışmıyor. Çocuğu bırakacak kimsesi yok."

Buna göre, kadınların işgücü piyasasında yer alamamasının nedenlerinden biri "ev işleri ve çocuklarla ilgilenmek" olurken, diğer neden Türkiye toplumunda da görülen toplumsal cinsiyet rolünden kaynaklanmaktadır. Evli erkek görüşmeciler eşlerinin çalışmamasını "kültürel" gerekçelerle açıklamıştır. Öte yandan, yaşam şartlarının gün geçtikçe zorlaşması ailenin geçiminde kadınların da zamanla iş yaşamına katılmasını zorunlu kılmaktadır. Çalışma yaşamına katılabilen kadın Suriyeli göçmenlerle İstanbul Sultanbeyli'de yapılan araştırma, işgücü piyasasında yer alan kadınların diğerlerine göre dil becerilerinin geliştiğini, sosyal ağlarının genişlediğini ve ekonomik bağımsızlık kazanabildiklerini tespit etmektedir (Aygül ve Kaba, 2019).

Katılımcıların yaş grubuna göre dağılımına bakarsak, TÜİK'e göre işgücüne dahil olan nüfustan (15–64 yaş), genç nüfus (15–24 yaş) kategorisine dahil olan 10 katılımcı vardır. Diğer katılımcılar ise; 25–40 yaş grubunda 20, 41–64 yaş grubunda 5 kişidir. Yapılan görüşmelerde, yaşam döngüsündeki yerin Suriyeli göçmenlerin istihdam edilmesinde bir faktör olarak ortaya çıktığı saptanmıştır. Göçmenler için göç edilen yerdeki dili tam anlamıyla öğrenip beklenen düzeye ulaştıktan sonra geçen zaman zarfında, yaş faktörü de devreye girince mesleki vasıf gerilemekte, artık kendi vasıf düzeyinde bir işte çalışmayı gözden çıkarmaktadır (Hausen, 2011). Katılımcılardan genç olmayan vasıflı kesimde bu durum söz konusudur. Genç grupta yer alanlardan vasıfsız kesimin işe erişimde sorun yaşamakta zorlanmadıkları tespit edilmiştir. Genç vasıflı kesimin ise niteliğine uygun olmayan işlerde bir süre çalışmasına rağmen niteliğine uygun işlere geçme konusunda motivasyonunu kaybetmediği gözlenmiştir. Suriye'de hukuk fakültesi bitiren bir genç görüşmeci niteliğine uygun işe erişimini şöyle ifade etmiştir:

İstanbul'a geldiğimde sırasıyla tekstil atölyesi, lokanta ve börekçide çalıştım. 2 yıl bu işlerde çalışırken Türkçemi geliştirdim. Mesleğime yakın bir işte çalışmak istiyordum. IMPR (Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi)'de önce gönüllü sonra profesyonel çevirmenlik yapmaya başladım. Bu merkeze bağlı 'Livelihood' programı kapsamında eğitim aldıktan sonra özellikle Esenler, Bağcılar, Sultanbeyli ve Avcılar'da ikamet eden Suriyelilerin işgücüne katılımı ile ilgili danışmanlık yapmaya başladım. Daha sonra Habitat Derneği'nde proje bazlı çalışmaya başladım. Sivil toplum kuruluşlarındaki danışmanlık ve proje yönetimi konusundaki deneyimlerden sonra biraz borçla kendi işimi kurmaya karar verdim ve 2018'de ortağımın bu iş danışmanlığı ofisini açtım." (Gİ-3)

Bu örnek beşeri sermaye ve sosyal sermayenin birbirine ve ekonomik sermayeye dönüştürülmesi ve istihdamdaki etkisi

bağlamında ipuçları sunmaktadır. Edindiği bilgi ve becerilerle yeniden beşeri sermaye oluşturan göçmenin çalışma hayatında daha iyi konuma geldiği açıktır. Bunun yanında gönüllü olarak bir sosyal ağa dahil olmanın profesyonel gelir getirici bir işe evrilmesindeki rolünü okumak mümkündür. Burada bir diğer önemli nokta "borç" alabilecek yani ekonomik sermaye elde edebilecek yeni sosyal çevresinin olmasıdır. Gİ-3 borç aldığı Suriyeli arkadaşıyla İstanbul'da tanıştığını ifade etmiştir.

Katılımcıların göç varış noktaları ile tarihlerine bakıldığında, 14'ü doğrudan Suriye'den İstanbul'a geldiklerini ifade ederken, 21'i önce Türkiye sınırındaki Hatay, Şanlıurfa, Adana, Kilis, Gaziantep, Mersin ve Osmaniye illerinden birine gittiklerini söylemiştir (Tablo 1). Katılımcıların Türkiye'ye giriş yaptıkları yıllar sürecin başladığı 2012 yılından 2016'ya kadar yoğunluk göstermektedir. Bu zaman aralığı devletin izlediği göçü yönetme politikasında engelleyici pozisyonda olmadığı, açık-kapı politikası izlediği zaman dilimidir. Göçmenlerin bu yıllarda aile, akraba, arkadaş gibi sosyal bağlantılarıyla birlikte hareket ettikleri, iş aradıkları tespit edilmiştir. Öncü göçmenler diyebileceğimiz bu grupta hareket eğilimi sosyal sermayelerinin yönlendirici etkisiyle sınıra yakın şehirlerdir. Buralarda geçimlerini sağlamak için iş arayışı, tanıdıklarının vasıtasıyla işe erişim söz konusudur. Ancak göçmenlerin çoğunluğu yeterli iş imkanlarının olmaması, daha iyi yaşam koşulları arzusuyla göç hedeflerini İstanbul'a çevirdiklerini aktarmıştır. 2016 yılından sonra ülkeye giriş yapan göçmenlerde ise durum farklılaşmaktadır. AB-Türkiye geri gönderme mutabakatından sonra devlet sınır güvenliğini artırmış yeni göç dalgasının önüne geçici politikalar izlemeye başlamıştır (www.ab.gov.tr, 2016). Nitekim 2016'dan sonra giriş yapan göçmenlerde daha fazla risk alarak sınırdan giriş yaptığını söyleyen katılımcılar vardır. Bu göçmenler öncü göçmenlerden edindikleri bilgiler sayesinde iş imkanına daha kolay erişim için doğrudan İstanbul'a hareket etme eğilimindedir. Sosyal ağlar yardımıyla göç esnasında maliyetlerin ve risklerin azaltılması, iş imkanlarının sağlanması ve barınma sorunlarının çözülmesinin mümkün olduğu göç bağlamında sık sık saptanan bir gerçektir (Liang, 2006; Garip, 2008).

Göç Öncesi Sosyal ve Beşeri Sermayenin Göç Sonrası İstihdam Etkisi

Katılımcıların niteliği bakımından belirleyici unsur olarak eğitim durumlarına baktığımızda üniversite mezunu olan 11 katılımcı vardır (Tablo 1). 2 katılımcı ise Türkiye'de üniversite eğitimi-ne devam etmektedir. Nitelikli grupta yer alanların Suriye'de dahil olduğu meslek grupları; öğretmen, avukat, tercüman, eczacıdır (okulu yarıda kalmış). Ayrıca üniversite mezunu olmasa da ustalık becerisiyle nitelikli gruba dahil olan dekoratör, ayakkabıcı, mobilyacı, berber ve aşçı-pastacı katılımcılar vardır. Katılımcıların 6'sı lise, 14'ü ilk ve/veya orta okul mezunudur. 2 katılımcı ise hiç eğitim almamıştır. İstanbul'da konfeksiyon işçisi, inşaat işçisi, komi, bulaşıkçı, vale, bakkal çırağı, boyacı, satış personeli, telefoncu gibi işlerde çalışan nitelsiz katılımcı

grupta yer alanlar Suriye'deyken de yine benzer işkollarında çalıştıklarını veya işsiz olduklarını ifade etmiştir.

Suriye'deyken sahip olduğu meslekten kaynaklı bağlantıları Türkiye'de de kullanabilen göçmenler işgücü piyasasında avantaj sağlamaktadır. Bu noktada ön plana çıkan meslekler zanaat sahipleri ile ticaretle uğraşanlardır. Özellikle geçmişten gelen ticaret bağları Suriyeli göçmenlerin işgücü piyasasında yer almasında ve tutunmasında ayırt edici bir etken olmaktadır. Ekonomik sermaye sahibi birey geçmişten gelen sahip olduğu ağları kullanarak Türkiye'de yeni girişimlerde bulunabilmekte ve yatırım yapabilmektedir:

“Savaştan önce babamın Şam'da mobilya dükkanları vardı. 2005 yılından beri Şam-Kayseri arasında mobilya ithalat-ihracatı yapıyorduk. Maddi durumumuz çok iyiydi. 2013 yılında Türkiye'ye, Kayseri'ye geldim. Babamın ticaret yaptığı Türk işletmecinin yanına gittim. Onun çelik kapı fabrikasında çalışmaya başladım. İş kazası yaşadım ve o işi bıraktım. Birikimimle mobilya işine Kayseri'de devam ettim. Ancak daha sonra İstanbul'a yine babamın arkadaşının yanına gittim. Suriyeli arkadaşımınla birlikte bu restoranı (Findıkzade'de) devraldık ve 5 yıldır işletiyoruz.” (Gİ-30)

Suriye'den Türkiye'ye taşınabilen sosyal ağların işe erişimde katkısı vardır. Özellikle mesleki bağlantıların taşınabilmesi işe girişte önemlidir. Ancak aşağıdaki örnekte olduğu gibi ekonomik sermaye olmadığı zaman göçmen en aşağıdan başlamak zorundadır:

“Suriye'deyken humus ustasıydım, dükkanlarım vardı. Her şeyimi kaybettim. Türkiye'de ilk olarak Gaziantep'e geldim. Suriye'den tanıdığım humusçu arkadaşlarım İstanbul'da humus işine başlamışlar. Onlar çağırdı ve ben de İstanbul'a geldim. Şimdi aynı dükkanda aylıklı olarak 1 yıldır çalışıyorum.” (Gİ-27)

İstanbul'da İlk İşe Erişimde Sosyal ve Beşeri Sermayenin Etkisi

Niteliksiz işgücü grubundaki katılımcılar, İstanbul'a ilk geldiklerinde kısa süreli birçok farklı işte çalıştıklarını ifade etmiştir. Maaşlarını alamadıkları için veya daha iyi iş fırsatı bulduklarında veya işverenin iş küçültmeye gitmesinden kaynaklı iş değiştirdikleri anlaşılmaktadır. İlk işlerini genelde akraba, arkadaş veya komşu gibi sosyal bağlantılar üzerinden bulmuşlardır.

Hangi sosyal ilişkilerin sosyal sermaye oluşturabilme amacına uygun olduğu sorusuna Granovetter (1973, 1983) “zayıf bağların gücü” varsayımıyla yanıt aramıştır. Bu varsayımın göre, zayıf sosyal bağlar bilgilenme kaynaklarına doğrudan nüfuz edebilir ve kendi sosyal çevrelerinin dışına taşan etkiler gerçekleştirerek, sundukları çeşitli olanaklar dışında, iş

bulmayı da sağlayabilirler. Oysa kolay erişilebilen güçlü bağlar, daha yüksek oranda yardım motivasyonuna sahip olmakla beraber, sınırlı mesafelere ulaşabilmektedir. Zayıf bağlantıların istihdam edilme sürecinde karşılığı, ilk kez karşılaşılan, herhangi ortak bir bağın, bağlantının olmadığı rastlantısal durumlara veya sosyal bağın güçlenmediği yeni tanışıklıklara karşılık gelmektedir. Bu noktada zayıf sosyal bağlantıların ortaya çıkıp istihdama etki edebilmesi için mekanın etkisi yadsınmaz. Genç niteliksiz gruptaki göçmenlerden sokakta gezerek iş aradıklarını, mahalledeki dükkanları dolaşarak iş sorduklarını ve ilk işe erişimini bu şekilde bulduğunu ifade eden katılımcılar vardır:

“İstanbul'a ilk geldiğimde arkadaşlarımla beraber sokakta gezerek iş aradık. Bağcılar'da konfeksiyon atölyesinde iş buldum ve 1 yıl çalıştım.” (Gİ-22)

“Aksaray'da sokakta gezerek iş arıyordum. Birisi şoförlüğümün olup olmadığını sordu. Olduğunu söyleyince beni vale işine aldılar. 6 yıldır burada çalışıyorum.” (Gİ-23)

“Arkadaşlarla İstanbul Fatih'e geldik. Gidecek bir yerimiz yoktu. Günlerce parklarda uyuduk. Gece gökyüzündeki uçaklara bakıp sayıyorduk. Suriye'de hiç bu kadar uçak görmemiştik. Parasız kaldık. Sonra sokaklarda gezerek iş aradık. Sonra konfeksiyonda iş buldum. 1 yıl çalıştım orada” (Gİ-21)

“İstanbul'a ilk geldiğimde Bağcılar-Güneşli'de tekstil atölyesinde işe başladım. Atölye oturduğum sokakta olduğu için bu işi bulmakta zorlanmadım.” (Gİ-3)

Özellikle genç ve bekar göçmen grubunda kader ortaklığı diyebileceğimiz birlikte göç etme, yerleşme ve iş arama eğilimi tespit edilmiştir. Sosyal sermayesi düşük olan, burada yeni sosyal bağlantılara erişimi dil bariyeri, bilgi eksikliği gibi nedenlerle kısıtlı olan bu göçmen grubun, yaşamak için yer seçtikleri bölgelerin kayıt dışı çalışmaya elverişli, ucuz emek gücü talebinin yoğunlaştığı mekanlar olmasının altını çizmek gerekmektedir. Yukarıdaki örnek ve daha birçok başka örnekte bu göçmenler, Bağcılar, Arnavutköy, Küçükçekmece, Esenyurt gibi çeper ilçelerde mahalle arasındaki merdivenaltı tekstil atölyelerinde, Fatih, Beyoğlu (Şekil 3) gibi hizmet sektöründe yoğunlaşan ekonomik faaliyetin olduğu yerlerde kafe, restoran, börekçi vd. dükkanlarda komi, garson, bulaşıkçı, vale olarak çalışmaktadır.

Rastlantısal olarak, yereldeki insanlarla yeni tanışıklık sayesinde ilk işine eriştiğini ifade eden bir başka katılımcı örneğinde ise aile üyesinin dolaylı olarak etkisi ortaya çıkmıştır:

“Kardeşimin çalıştığı berber dükkanında müşterilerden birinin iş teklifiyle börekçide çalışmaya başladım.” (Gİ-3)

Şekil 3. İstanbul Beyoğlu ve Fatih'te işyerleri (Kaynak: Yazar).

Nitelikli işgücü grubundaki katılımcılar çoğunlukla, ilk işe erişimlerini kısa süreliğine niteliklerine uygun olmayan konfeksiyon işçiliği, perakende dükkan işçiliği, komi gibi işlerle sağlamıştır. Dil bariyerini aşana kadar kendi mesleğinde iş aramanın mümkün olmadığını belirtmişlerdir. İlk işe erişimlerinin niteliksiz grupta olduğu gibi çoğunlukla akraba, arkadaş vasıtasıyla olduğu ortaya çıkmıştır. Türkiyeli komşularının yardımıyla ilk işe girdiklerini belirten katılımcılar vardır. Sultanbeyli'de yaşayan avukat çift ilk işe girişlerini şöyle açıklamıştır:

“Suriye’de her şeyimizi kaybettik. Kalan birikimimizle İstanbul’a geldik. Esenler otogarında taksicilere; gidecek yerimiz yok bizi Suriyelilerin olduğu bir yere götürün dedik. Taksici bizi Sultanbeyli’ne getirdi. Ev sahibim mahalledeki tekstil atölyesinde bana iş buldu ve 4 senedir aynı yerde çalışıyorum.” (Gİ-10)

Yaşları 50’ye yakın olan avukat çift hiç Türkçe bilmemeleleri, avukatlık mesleğini fiilen ve kanunen yapamamaları nedeniyle niteliklerine uygun çalışma imkanı bulamamaktadır.³ Beşeri sermaye unsuru olarak diploma ve becerilerin tanınmaması nitelikli grup için istihdamda engel oluşturmaktadır. Görüşmeyi gerçekleştirdiğimiz Sultanbeyli’deki Mülteci-Der binasında Suriyeli mülteciler için mesleki eğitim, dil kursla-

rı, iş bilgisi paylaşımı yapılmaktadır. İş bilgisi paylaşımının olduğu panoda neredeyse tüm iş bilgisinin civardaki fabrika, imalat atölyesi, konfeksiyon gibi işletmelerin iş ilanlarıyla dolu olduğu göze çarpmıştır.

Avukat aile buradaki dil kursuna katıldıklarını, düzenli olarak toplantı ve etkinlikleri takip ettiklerini ifade etmiştir. Göçmenler için yeniden sosyal sermaye oluşturacakları ağların içinde yer almak hem hayat şartlarını iyileştirecekleri hem de istihdamda yer almayı kolaylaştırıcı yol olarak büyük önem arz etmektedir. Bu noktada sivil toplum örgütlerinin rolü de devletin boş bıraktığı bu alanda tampon görevi görmektedir.

Ayrıca sivil toplum kuruluşları istihdamda kolaylaştırıcı araç olmanın yanı sıra doğrudan göçmenler için istihdam alanına da dönüşebilmektedir. Nitelikli grupta asıl mesleği tercüman olan katılımcılar sivil toplum kuruluşlarında tercüman, anketör gibi tam veya yarı-zamanlı çalışma imkanı bulduklarını söylemiştir. Ancak bu tür işlerde projenin sürekli olmaması veya kurumun kapatılması işsizliğe neden olabilmektedir:

“UNCHR (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)’ne bağlı IMPR (Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi)’nde 1 yıl tercüman ve

³ ÇSGB ilgili kanunlarla Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına hasredilen ve yabancıların çalışmalarının yasak olduğu meslek ve görevleri belirtmektedir. 1136 Sayılı Avukatlık Kanunu’na göre avukatlık yapabilmek için Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma zorunluluğu vardır (www.mevzuat.gov.tr).

saha görevlisi olarak çalıştım. Ancak Merkez KHK ile kapatıldıktan sonra işsiz kaldım.” (Gİ-2)

Nitelikli işgücü grubunda İstanbul'a ilk geldiğinden itibaren niteliğine uygun işe erişen katılımcı işini bulma yöntemini şöyle açıklamaktadır:

“İstanbul'a geldiğimde ilk işimi 'kariyer.net' üzerinden buldum. Temizlik ürünleri ihracatı yapan yerli bir firmada satış ve müşteri hizmetleri temsilcisi olarak çalıştım. Patron sigortamı yapıyordu. En son aylık 2000 TL kazandığım bu işte 3 yıl çalıştım.” (Gİ-07)

Cihangir'de yaşayan katılımcı İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü mezunu olduğunu söylemiştir. Dil becerisi ve diploma/sertifikanın yanı sıra göç edilen ülkedeki yerel iş arama uygulaması bilgisine sahip olmak ve farkındalığın da önemini göstermektedir. Bu bilgiye erişimi ise tanıştığı Türkiyeli arkadaşlarından aldığını ifade etmiştir. Dolayısıyla göç edilen yerde yerli insanlarla kurulan sosyal bağlantıların istihdam edilmede güçlü bir etken olduğunu söyleyebiliriz.

Emek Piyasasında İş Hareketliliğinde Sosyal ve Beşeri Sermayenin Etkisi

Nitelikli işgücü grubundaki öğretmenler İstanbul'da iş yaşamına dahil olma sürecinde kendi meslekleri harici iş deneyimlerinden kısa bir süre sonra öğretmen olarak istihdam edilmiştir. Diploma denkliği, tecrübenin tanınmaması gibi avukatlık meslek grubundaki görüşmecilerin yaşadığı sorunlar öğretmen grupta yaşanmamaktadır. Devletin göçmenlerin eğitimi ile ilgili izlediği politikalar ve göçmen öğretmenlerin kurduğu mesleki ağ gibi araçlar vasıtasıyla kendi mesleklerinde istihdam edildikleri tespit edilmiştir. Nitelik gerektiren meslek gruplarında asıl mesleği öğretmenlik olanların diğer meslek gruplarına göre diğer bir avantajı, eğitim hakkının göçmenlerin buldukları ülkede uyumunu sağlayacak, genç neslin geleceğini sağlama alacak en önemli temel haklardan olması ve bunun için eğitimcilere duyulan ihtiyaçtır.

“UNICEF-MEB ortak projesi kapsamında Avclar'da 3 yıl öğretmen olarak çalıştım. Proje bittikten sonra Beylikdüzü'nde özel bir lisede 2 yıl çalıştım. Arapça-Türkçe dersler verdim. Daha sonra ağabeyimle beraber emlak ofisi açtık. 2 yıldır emlakçılık yapıyorum. Diğer yandan tercümanlık yapıyorum. Emlak işinde daha çok kazanıyorum ve mesleğime dönmeyi düşünmüyorum.” (Gİ-16)

Bu örnekteki öğretmen katılımcının (Gİ-16) iş yaşamı izleğinde niteliğine uygun olmayan işlerde işçi olarak başladığı konum nihayetinde kendi işinin sahibi olduğu pozisyona evrilmiştir. Aradaki geçişte öncelikle dil bariyerini aşma bilinci ve becerisi, sonra kendi meslek grubundan yerli insanlarla kurduğu

sosyal bağ, kendi mesleğini yapmasında önemli bir basamak olarak tespit edilmiştir. Sosyal ve beşeri sermaye oluşturmalarının iş bilgisi edinmeye ve işe erişime katkısı olmuştur. Öte yandan, Türkiye'de yabancıların gayrimenkul yatırımları (min. 500 bin dolar) ile vatandaşlık alabilmesi, İstanbul'da gayrimenkul sektöründe konut talebini karşılamak için yeni aracı aktörlere olan ihtiyacı da ortaya çıkarmıştır. Katılımcı (Gİ-16) anadili Arapça olan Körfez Ülkeleri'nden insanlara konut satın alımında tercümanlık yaparken emlak müşavirliği alanındaki boşluğu fırsat olarak gördüğünü ve asıl mesleğini bırakarak bu iş koluna geçtiğini aktarmıştır.

Diğer öğretmen katılımcı (Gİ-12) Türkiye'ye giriş yaptığı Şanlıurfa'dan beri tanıdığı öğretmen (Gİ-16) ile benzer iş hareketliliği yaşadığını, şimdi ise onun emlak ofisinde çalıştığını ifade etmiştir. Bu iki nitelikli göçmenin işveren ve işçi olarak ayrıştığı son durumda ayırt edici olan, bir katılımcıda kendisine “ekonomik sermaye” desteği ile dükkan açabileceği aile üyesinin varlığıdır.

Dil avantajının Suriyeli göçmenler için yeni iş fırsatları doğurduğunu bir başka katılımcı (Gİ-1) kendi işini kuran, girişimci Suriyeliler üzerinden aktarmıştır. Suriyeli işletme sayısı arttıkça, bu işletmelerin reklam, tanıtım ve diğer ihtiyaçlarını gidermek için sosyal medya uzmanı, web tasarımcı, grafik tasarımcı, muhasebeci ve çağrı merkezi çalışanı gibi nitelikli kimselere ihtiyacın da çoğaldığını belirtmiştir. Katılımcıya göre, sağlık turizmi nedeniyle İstanbul'u ziyaret eden Arap turistler için tercümanlık diğer yeni istihdam alanıdır. Özel hastane ve turizm acentelerinin çağrı merkezlerinin Arapça-Türkçe, Arapça-İngilizce tercümanlık yapabilecek çalışan talebini bu dillere hakim Suriyeli göçmenler ile karşıladığını eklemiştir.

Günümüzde teknolojinin dönüştürücü gücünün sosyalleşmeyi, yüz yüze ilişkileri de değiştirip, dönüştürerek sanal ortamda sürdürülebilir kılması, göçmenler gibi yeni sosyalliklere erişimi kısıtlı olan gruplar için fayda sağlamaktadır. Özellikle sosyal medya araçlarıyla yeni sosyal ağlar yaratmak mümkün hale gelmektedir. Sosyal medyanın yaygın kullanımı göçmenlerin de yaşamlarını kolaylaştırma, istihdama etki etme noktasında bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten gelen bağları bulunmasa dahi, sahip oldukları ortaklaşmanın sadece aynı ilçede yaşamak olması göçmenlerin birbirlerini bulmalarına, literatürdeki deyim ile “etnik ağ” oluşturmalarına imkan tanımaktadır. Bu tür ağların istihdamda iş hareketliliğine de önemli etkisi vardır. Görüşmecilerden özellikle genç olanlar (Türkçe'ye çevrilen isimleriyle) “Arnavutköy'deki Suriyeliler”, “Cihangir'deki Suriyeliler”, “İstanbul İnsanları”, “İstanbul'da Çalışmak” gibi Facebook gruplarına üye olduklarını, iş-eşya-barınma ihtiyaçlarını bu gruplarda paylaşılan bilgiler üzerinden karşılayabildiklerini ifade etmiştir:

“İstanbul İnsanları isimli Facebook grubundaki iş bilgisi üzerinden Kadın Dayanışma Vakfı'nda iş

buldum ve bu işimde saha görevlisi olarak tercümanlık yaptım.” (Gİ-07)

Bu örnekteki katılımcı Suriye'deyken Arap Dili ve Edebiyatı bölümü mezunu nitelikli gruptaki bir göçmen olarak İstanbul'da çalıştığı ilk iş deneyimini konfeksiyon işçisi olarak yaşadığını ifade etmiştir. Maaşını tam alamadığı için bıraktığı o işin ardından matbaa işçisi olarak başka bir işte çalışmaya başlamıştır. Ancak çalıştığı dükkan kapanınca bir süre işsiz kaldığını, işsiz kaldığı süreyi Türkçe öğrenerek geçirdiğini söylemiştir. Suriyelilere yardımcı olma, dayanışma motivasyonu ile gönüllü olarak sivil toplum kuruluşlarında görevler aldığını ve sosyal bağlantılar edindiğini belirtmiştir. Şimdiki işinde profesyonel olarak sivil toplum kuruluşunda devam etmektedir. Bu örnek iş hareketliliğinde önce aşağı, sonra yukarı olmak üzere iki yönlü dinamik bir süreci sunmaktadır. Suriye'de nitelikli işgücü profilinde iken, İstanbul'da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaya başlaması ile aşağı yönlü hareket dil becerisi, sosyal sermaye oluşumu ve kullanımının etkisiyle istihdamda yukarı yönlü hareketi göstermektedir.

“Doktor, avukat, mühendis...Bu meslekterilerin dil bilmesi, konuşması gerekiyor. Dil bilmeden bu işleri yapamazsın. Ancak dekorasyon gibi zanaat kolları altın bilezik gibidir. Yeteneğin varsa dil bilmesen de vücut diliyle anlaşarak ama işini iyi yaparak geçinebilirsin.” (Gİ-35)

Çiçek-dekorasyon işiyle geçimini sağlayan zanaatçı katılımcının bu sözleri işgücü piyasasında nitelikli gruptaki ayrıma dikkat çekmektedir. İSTOÇ'ta çiçekçi dükkanlarına gidip, gezerek hiç dil bilmesen de çiçek süslemeyle ilgili kendi maharetini göstererek işe başlayan usta, 3-4 yıl işçi olarak çalıştıktan sonra kendi dükkanını açtığını ve yaklaşık 5 senedir işlettiğini ifade etmiştir. Diğer katılımcı elektrik mühendisi olmasına rağmen çiçek-dekorasyon işini işçi olarak birlikte mesai yaptığı katılımcıdan (Gİ-35) öğrendiğini söylemiştir:

“İşi ustadan öğrendim. Öğrendikten sonra biraz da sermaye birikimiyle 3 yıl sonra Bağcılar'da kendi dükkanımı açtım.” (Gİ-32)

Genç zanaatkarın Türkçe dil seviyesi ustasına (Gİ-35) göre daha ileri düzeyde ve Instagram gibi sosyal medya platformlarından reklam yaparak pazarını genişletmiş. Katılımcı usta zorunlu göçle yeni bir ülkeye gelen mültecinin daha iyi şartlarda tutunabilmesi için iki şeyin önemli olduğunu altını çizmektedir:

“...birincisi meslek sahibi, zanaatçı olmak; ikincisi ise, insan ilişkileri, iletişim ve muamele...” (Gİ-35)

Bu örnek, istihdamda iş hareketliliğinde yetenek ve usta-çırak ilişkisinin, alaylı olarak yetişmenin de pozitif katkı sağladığını göstermektedir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırmada ortaya koyulan tespitler, sermaye türleri ve göç literatürüyle uyumlu olmakla birlikte Suriyeli göçmenlerin istihdamda dahil olmasını bir süreç olarak ele alan ve ilişkisel olarak açıklayan referans çalışmalardan biri olma özelliğindedir. Suriyeli göçmenlerin toplumsal ve ekonomik açıdan uyumu konusu önümüzdeki yılların da gündem maddelerinden biri olmaya devam edeceğinden bu araştırmanın istihdam konusunda kentteki ekonomi politikalarına girdi sağlaması hedeflenmiştir.

İşsel faktörler olarak değerlendirilen sermaye türlerinin etkisi heterojen grup olarak Suriyeli göçmenler örneğinde farklılaşmalar göstermektedir. Katılımcı profili, yaş, cinsiyet, medeni durum gibi yaşam döngüsündeki yerlerine göre ve vasıf durumuna göre; nitelikli grup ve niteliksiz grup olarak belirli gruplamalar üzerinden sosyal ve beşeri sermayeyi istihdamda kullanmaları yorumlanmıştır. Göç öncesi, göç sonrası ilk işe erişim ve süreç içinde iş geçişleri olarak tarihsel dönemlerde sermaye türlerinin istihdamda etkisi, birbirine dönüşümü ve kullanımı incelenmiştir.

Sosyal sermayenin istihdam sürecinde önemli bir kaynak olarak görüldüğü, bir geçim stratejisi olarak kullanıldığı ve diğer sermaye türlerinin yerini alabildiği bilinmektedir. Bulgular kapsamında, katılımcıların emek piyasasında işe ilk girişlerde ve daha iyi koşullarda, niteliğine uygun işlere geçişinde sosyal sermayeyi bilgi edinme ve geçim aracı olarak kullandığı tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğunlukla topluluk bağları (aile, arkadaşlar, tanıdıklar vb.) sayesinde İstanbul'a göç ve ilk işe erişimini sağladıkları saptanmıştır. Öncü göçmenlerle iletişim halinde olan göçmenlerle beraber göç zincir halinde devam etmiştir. Göçün sürekliliğine vurgu yapan Sosyal Ağlar Teorisinin iddiası bu bağlamda araştırma kapsamında gözlenmiştir. Bourdieu'nun sosyal sermayenin özellikleri olarak ifade ettiği dayanışma ve karşılıklık, katılımcıların barınma ve iş bulma konusunda birlikte hareket etmeleri, risk maliyetlerini azaltma davranış biçimleriyle teyit edilmektedir. Ancak sosyal bağlantılar sayesinde işe erişimlerde katılımcıların süreç içerisinde aynı güvencesiz ve düşük ücretli işlerde saplanıp kalma hali de ortaya çıkmıştır. Güçlü sosyal ağların olumsuz etkisi veya karanlık tarafı diyebileceğimiz bu tespit, Bourdieu'nun sosyal sermaye tahlilinde yer almamaktadır. Yani geçmişten gelen/güçlü ağlar Suriyeli göçmenin İstanbul'a göç ettikten sonra ilk etapta barınma, iş bulma gibi acil ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir etkidir. Ancak Suriyeli göçmenin istihdam ve yaşam şartlarını iyileştirebilmesi için yeterli değildir. Katılımcıların aynı güvencesiz işte saplanıp kalma halinden, yerli insanlarla veya sivil toplum gruplarıyla temasa geçerek, yeni bağlar kurarak daha iyi koşullara geçiş yaptıkları saptanmıştır. Nitelikli grup için daha iyi koşul; niteliğine uygun/yakın, sigortalı işler olurken, niteliği düşük grup için maaşını alacağından emin olduğu, daha iyi ücretli bazen sigortalı işlerdir. Ayrıca süreç içerisinde Türkçe öğrenme, eğitim gibi

beşeri sermayelerini geliştiren katılımcıların niteliğine uygun veya daha iyi ücretli işlere geçiş yaptıkları ortaya çıkmıştır.

Saha araştırmasında tespit edilen diğer husus, sivil toplum kuruluşlarının dil kursu, çalışma hayatına katılım ve iş bilgisi hakkında bilgilendirme, hizmetlere yönlendirme gibi desteklerle sosyal ağ oluşumuna katkısının olduğudur. Ancak, Suriyeli göçmenlerin eğer yaşadıkları mahalle ve yakın çevresinde sivil toplum kuruluşu varsa haberdar olup gitme eğilimi tespit edilmiştir. Özellikle nitelikli göçmen gruptaki katılımcılar sivil toplum kuruluşlarıyla iletişime geçtiklerini belirtmiştir. Öncelikle gönüllü olarak dayanışma faaliyeti yürüten katılımcılardan Türkçesini geliştirenler, zaman içerisinde profesyonel olarak istihdam edilme fırsatını yaratmıştır. Bu bakımdan sosyal ve beşeri sermayenin oluşumu, birbirine ve ekonomik sermayeye dönüşümünde sivil toplum kuruluşları köprü kurucu görevi de üstlenmektedir.

Literatürde geçen “ne bildiğin değil, kimi tanıdığın önemlidir” mottosunun niteliğe ve tecrübeye uygun işi sağlamada yardımcı olduğu hususu İstanbul’daki Suriyeli göçmenler için tam karşılığını bulmuyor. Nitekim, “kimi tanıdığın” burada sosyal sermayeye referansla belki de tüm katılımcılar için ortak önemdedir. Ancak asıl mesleğine yakın işlere erişimde beşeri sermayeye referansla geçmiş iş tecrübesi, dil ve meslek bilgisi (akreditasyon sorunu yoksa), öğretmen, eczacı, tercüman, iş danışmanı ve zanaatçı neredeyse tüm katılımcılar için avantaj yaratıyor. Araştırmanın bu noktada literatüre özgün katkısı “ne bildiğin de kimi tanıdığın da nerede aradığın da önemlidir” olacaktır. Zira katılımcıların ilk işe erişimde “sokakta/ mahallede gezerek” iş bulduklarını belirtmesi, sosyal ilişkilerin şekillendirdiği mekanı da ayırt edici faktör olarak ortaya çıkarmıştır. İstanbul’da ucuz ve güvencesiz emek talebinin “merdiven-altı” üretim atölyeleriyle “sokağa taşması” işi nerede aradığının da önemli bir boyut olduğunu ortaya koymaktadır. Şüphesiz bu işler kayıt dışı ekonominin bir parçası olmaktadır. Ancak geçim kaygısı ve aciliyet nedeniyle bu tür işler göçmen için kentte tutunabilmenin enformel çıkış yoludur.

Katılımcıların istihdam hareketliliğinde mekâna dair diğer bir boyutu mobilitedir. Literatürde sosyal sermayenin yerele özgü olduğu ve göçmen için sosyal sermayenin imkan verdiği ölçüde yer değiştirme, uzağa gidebilme hali vurgulanmaktadır. Saha araştırmasında katılımcıların sosyal ağlarının sağladığı bilgi, destek aracılığıyla İstanbul’a geldikleri anlaşılmaktadır. Ancak mevcut durumda mobilité sorunu ve İstanbul’da sıkışmışlık hali ortaya çıkmıştır. Katılımcıların çoğunluğu İstanbul’dan başka bir yere çalışmak ve yaşamak için gitmeyi düşünmediğini ya da gidemeyeceğini ifade etmiştir. Suriye’ye geri dönüşün politik ve maddi nedenlerle çok zor olduğu, Türkiye’de başka bir şehire gidebilmek için sosyal bağlantıların olmadığı, Avrupa veya başka bir ülkeye geçişin ise son yıllarda imkansız hale geldiğini belirtmişlerdir. Avrupa’da bir aile üyesi, akrabası olan katılımcılar; ekonomik sermaye yetersizliği, mevcut iş ve yaşam koşullarına göre belirsizlik olması ve kültürel (din) açıdan

Türkiye’yi kendilerine yakın hissetmeleri gibi nedenlerle iltica etme riskini alamadıklarını belirtmiştir. Öte yandan İstanbul içinde de göçü engelleyici kamu politikası Suriyeli göçmenler için mobilité sorununu pekiştirmektedir. Küçükçekmece, Başakşehir, Bağcılar, Avcılar, Bahçelievler, Sultangazi, Esenler ve Zeytinburnu olmak üzere en çok göçmenin barındığı bu 8 ilçe geçici koruma kapsamındaki Suriyeli ve diğer tüm yabancıların ikametine kapatılmıştır. Bu politikanın belirli nüfus yoğunluğu oluşan alanların toplumsal uyum açısından risk doğurabileceği kaygısıyla uygulandığını düşünebiliriz. Ancak, yeni bağlantıların kurulması ve sosyal ağın oluşumu için mekânsal hareketliliğe (ve tam tersi) ihtiyaç vardır. Bu politika, mekânsal hareketliliğin kısıtlanması yoluyla sermaye biçimlerinin geçişine de bir sınırlama getirmektedir.

Göçmenlerin ülkede kalabilmeleri, çalışma izni alabilmeleri, göç alan ülkedeki güncel durum, destekleyici ağ oluşumlarının ve yardım kuruluşlarının bulunup bulunmaması, işgücü piyasasına entegrasyonu büyük ölçüde etkilemektedir. Çalışmada dışsal faktörler olarak değinilen bu etmenlerin Suriyeli göçmenlerin İstanbul’daki istihdam edilme koşulları pratiğinde de etkisi açıktır. Ancak makale kapsamında dışsal etkilere odaklanılmadığı için bu konu başka bir araştırma ile derinlemesine incelenebilir.

Tarihsel süreçte baktığımızda Türkiye göç veren ülkeden, göç alan bir ülke konumuna evrilmiştir ve son on yıldır bunu kitlesel göç ile deneyimlemektedir. Göç sürecinin gelecekte de farklı biçimlerde devam edeceği öngörüsü ile göçmen politikalarının reaktif değil proaktif olması gerekmektedir. Kamunun merkezci yönetim anlayışından ziyade yerele yayılmış, temsiliyetin güçlendiği yönetim anlayışı ve yere özgü çalışma hayatı düzenlemesi ekonomik uyumu artıracaktır.

Türkiye’de en çok Suriyeli göçmenin ve diğer göçmen gruplarının yaşadığı İstanbul’da yerel ekonomi politikalarında, gelecek projeksiyonunda defakto nüfusun hesaba katılması gerekliliktir. Bu araştırma ilk kuşak Suriyeli göçmenlerin İstanbul’da emek piyasasına dahil olmasını incelemiştir. İstanbul’da doğan, büyüyen, eğitim alan ikinci kuşak göçmen neslin ayrışmadan sosyal ve beşeri sermayesini geliştirebilmesi, nitelikli işgücüne dahil edilebilmesi önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- Abadan-Unat, N. (2017). Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa (3. Baskı). İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aguilera, M. A. (2002). The Impact of Social Capital on Labor Force Participation: Evidence from the 2000 Social Capital Benchmark Survey. *Social Science Quarterly*, 83(3), 853-874. <https://doi.org/10.1111/1540-6237.00118>.
- Akgündüz, Y. E., Berg, V. D., Hassink, W. (2015). The Impact of Refugee Crises on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey. IZA Discussion Paper, No.8841. <https://repec.iza.org/dp8841.pdf>.
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2019). Syrian Refugee Entrepreneurship in Turkey: Integration and the Use of Immigrant Capital in the Informal Economy. *Social Inclusion*, 7(4), 200-210. DOI: 10.17645/si.v7i4.2346.
- Aygül, H. H., Kaba, E. M. (2019). Suriyeli Kadınların İşgücüne Katılımı ve Deneyimleri İstanbul-Sultanbeyli Örneği. *Turkish Studies Social Sciences*, 14(4), 1255-1275. <http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.23013>.
- Azavedo, P., Yang, J. ve Inan, O. K. (2016). What Are The Impacts of Syrian Refugees on Host Community Welfare in Turkey? A Subnational Poverty Analysis. Policy Research Working Paper, No. 7542. World Bank, Washington DC. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/23722>.
- Balkan, B., Tumen, S. (2016). Immigration and Prices: Quasi-Experimental Evidence from Syrian Refugees in Turkey. *J Popul Econ*, 29, 657-686. <https://doi.org/10.1007/s00148-016-0583-2>.
- Bauder, H. (2003). Brain Abuse or the Devaluation of Immigrant Labour in Canada. *Antipode*, 35(4), 699-717. <https://doi.org/10.1046/j.1467-8330.2003.00346.x>
- Bélanger, D. ve Saraçoğlu, C. (2018). The governance of Syrian Refugees in Turkey: The state-capital nexus and its discontents. *Mediterranean Politics*, 25(4), 413-432. <https://doi.org/10.1080/13629395.2018.1549785>.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms Of Capital. J. Richardson (Der.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* içinde (ss. 241-258) New York: Greenwood.
- Ceritoğlu, E., Gürcihan-Yüncüler, H.B., Torun, H., Tümen, S. (2017). The Impact of Syrian Refugees on Natives' Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi-Experimental Design. *IZA Journal of Labor Policy*, 6(5), 1-28. <https://doi.org/10.1186/s40173-017-0082-4>.
- Çınar, S. (2019). New Actors and New Conflicts in Construction Labor Market: Syrian Construction Workers From the Perspective of Native Workers in Turkey. G. Yılmaz, İ.D. Karatepe ve T. Tören (Der.), *Integration Through Exploitation: Syrians in Turkey* içinde (ss. 68-79) Augsburg: Rainer Hampp Verlag.
- Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine. *Çalışma ve Toplum*, 1(56), 37-67. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/301562/>.
- Del Carpio, X.V. ve Wagner, M. C. (2015). The Impact of Syrian Refugees on the Turkish Labor Market. Policy Research Working Paper, No. 7402. World Bank, Washington DC. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/22659>.
- Erder, S. (2015). İstanbul Bir Kervansaray mı? Göç Yazıları. N. Uçarlar (Der.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2017). Kopuştan Uyuma Kent Mültecileri: Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2018). Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Faist, T. (2000). The volume and dynamics of international migration. Oxford: Oxford University.
- Faist, T. (2003). Uluslararası göç ve uluslarını toplumsal alanlar (A. Gündoğan ve C. Nacar, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Field, J. (2008). Sosyal Sermaye (2. Baskı). (B. Bilgen ve B. Şen, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Garip, F. (2008). Social capital and migration: How do similar resources lead to divergent outcomes? *Demography*, 45(3), 591-617. <https://doi.org/10.1353/dem.0.0016>.
- Gelekçi, K. A. ve Meçik, O. (2021). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Göç Hareketlerinde Sosyal Sermaye Etkisi: İzmir ve İstanbul Örneği. *Journal of Social Policy Conferences*, 80, 199-229. DOI: 10.26650/jspc.2021.80.001740.
- Granovetter, M. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78, 1360-1380. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/225469#>
- Granovetter, M. (1985). Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. *American Journal of Sociology*, 91(3), 481-510. <https://www.jstor.org/stable/2780199>.
- Hausen, N. (2011). Göç Edilen Ülkedeki Kısırdöngü: Yüksek Vasıflı Göçmenlerin İşgücü Piyasasında Spesifik Olmayan Vasıflarda Saplanıp Kalması. A. Nohl vd., (Der.), *Göç ve Kültürel Sermaye Türkiye, Almanya, Kanada ve Büyük Britanya'da Yüksek Vasıflı Göçmenler (Çev. Türkis Noyan)* içinde (ss. 255-275) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İTO (2022). İstanbul Ekonomisinde Suriyeli Girişimciler. B. B. Özipek ve F. Tanrıkulu (Der.), İstanbul Ticaret Odası Ekonomi Araştırmaları, Yayın No: 2022-10. İstanbul: İTO Yayınları.
- Kaya, A. (Der.). (2009). Türkiye'de İç Göçler Bütünleşme mi Geri Dönüş mü? İstanbul Diyarbakır Mersin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaygısız, İ. (2017). Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri. Friedrich Ebert Stiftung Yayınları, Dünyadan, 1-20. <https://docplayer.biz.tr/52635413-Dunyadan-agustos-2017-suriyeli-multecilerin-turkiye-isgucu-piyasasına-etkileri-irfan-kaygisiz.html>.
- Koç, M., Görücü, İ. ve Akbiyık, N. (2016). Suriyeli Sığınmacılar ve İstihdam Problemleri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 63-94. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/birtop/issue/29486/316344>.
- Korkmaz, E. E. (2017). How do Syrian refugee workers challenge supply chain management in the Turkish garment industry? *International Migration Institute Working Paper*, 133, 1-18. <https://www.migrationinstitute.org/publications/how-do-syrian-refugee-workers-challenge-supply-chain-management-in-the-turkish-garment-industry>.
- Korpi, T. (2001). Good Friends in Bad Times? Social Networks and Job Search Among the Unemployed in Sweden. *Acta Sociologica*, 33(2), 157-70. <https://doi.org/10.1177/000169930104400204>.
- Körtkmez, L., Danış, D. ve Karakılıç, İ. Z. (2022). Zorunlu Göç Bağlamında Suriyeli Kadınların Ücretli İşgücüne Katılımında Toplumsal Cinsiyet Müzakeresi. *Alternatif Politika*, 14 (2), 201-228. DOI: 10.53376/ap.2022.07.
- Liang, Z. (2006). The Sociology of Migration. C. D. Bryant ve D. L. Peck (Der.), *21st Century Sociology: A Reference Handbook* içinde (ss. 487-495). California: Sage Publications. <https://dx.doi.org/10.4135/9781412939645>.
- Massey, D., Alarcon, R., Durand, J. ve Gonzalez, H. (1987). *Return to Aztlan: The Social Process of International Migration from Western Mexico*. Berkeley: University of California Press.
- Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466. <https://doi.org/10.2307/2938462>.
- Mutlu P, E., Mısırlı, K.Y., Kahveci, M., Akyol, A.E., Erol, E., Gümüşcan, Pınar, E. ve Salman, C. (2018). Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri. *Çalışma ve Toplum*, 1(56), 69-92. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71799/1155229>.

- Pinedo-Caro, L. (2020). Syrian Refugees in the Turkish Labour Market: A Socio-Economic Analysis. *Sosyoekonomi*, 28(46), 51-74. DOI: 10.17233/sosyoekonomi.2020.04.03.
- Portes, A. ve Sensenbrenner, J. (1993). Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinants of Economic Action. *American Journal of Sociology*, 98(6), 1320-1350. <http://www.jstor.org/stable/2781823>.
- Portes, A. (1995). *The Economic Sociology of Immigration: Essays on Networks, Ethnicity and Entrepreneurship*. New York: Russell Sage Foundation.
- Sunata, U. (2018). Suriyeli Sığınmacıların Emek Piyasasına Katılımları. B. Kartal ve U. Manço (Der.), *Beklenmeyen Misafirler: Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği içinde* (ss. 169-196). Londra: Transnational Press London.
- Şenol Sert, D. (2012). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. S. G. İhlamur-Öner ve N. A. Şirin Öner (Der.), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar içinde* (ss. 29-47). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenol Sert, D. (2016). From Skill Translation to Devaluation: The Dequalification of Migrants in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 54, 97-117. <https://doi.org/10.1017/npt.2016.9>.
- Taylor, J. E. (1986). Differential Migration, Networks, Information and Risk. O. Stark (Der.), *Research in Human Capital and Development*, (4) içinde (ss. 147-171). Greenwich: JAI Press.
- UN Women (2018). *Needs Assessment of Syrian Women and Girls Under Temporary Protection Status in Turkey*. UN Women Turkey.
- Üstübcü, A., İçduygu, A. ve Karadağ, S. (2021). Salgın ve Yoksulluk Kıskacında Kent Mültecileri ve Sağlık Hakkına Erişim. M. Tiryakioğlu (Der.), *Afetlerle Yoksullaşma Salgınlar, Göçler ve Eşitsizlikler içinde* (ss. 77-98). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Van Hear, N. (1998). *New Diasporas: The Mass Exodus, Dispersal and Regrouping of Migrant Communities*. Seattle: University of Washington Press.
- Webb, S. (2015). It's Who You Know Not What: Migrants' Encounters With Regimes of Skills as Misrecognition. *Studies in Continuing Education*, 37(3), 267-285. DOI:10.1080/0158037X.2015.1007938.
- Zhao, Y. (2002). Measuring the Social Capital of Laid-off Chinese Workers. *Current Sociology*, 50(4), 555-571. <https://doi.org/10.1177/0011392102050004005>.
- https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, Son Erişim Tarihi: 28.01.2023.
- <https://www.csgb.gov.tr/media/90062/yabanciizin2021.pdf>, Son Erişim Tarihi: 28.01.2023.
- <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Son Erişim Tarihi: 28.01.2023.
- <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>, Son Erişim Tarihi: 28.01.2023.
- https://www.ilo.org/ankara/publications/WCMS_739463/lang--tr/index.htm, Son Erişim Tarihi: 28.01.2023.
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6735.pdf>, Son Erişim Tarihi: 29.01.2023.
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.20168375.pdf>, Son Erişim Tarihi: 29.01.2023.
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1136.pdf>, Son Erişim Tarihi: 29.01.2023.
- <https://www.unhcr.org/syria-emergency.html>, Son Erişim Tarihi: 28.01.2023.
- <https://weforum.ent.box.com/s/dari4dktg4jt2g9xo2o5pkspatvawdb>, Son Erişim Tarihi: 29.01.2023.